



**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒՈՒ ՄԱՐԶԻ 2017-2025
ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ**

Լոռի 2017թ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Նախաբան	3
Աղյուսակների ցանկ	4
Գծապատկերների ցանկ.....	5
2.. Ամփոփ նկարագիր	7
3. Առկա իրավիճակի վերլուծություն	8
3.1. Բնական պայմաններ	8
3.2. Ժողովրդագրություն	9
3.3. Քաղաքային զարգացում.....	11
3.4. Տրանսպորտ, կապ և տեղեկատվություն	14
3.5. Հանրային ենթակառուցվածքներ	16
3.6. Ներքին արտադրանք և եկամուտներ	18
3.7. Զբաղվածություն	20
3.8. Ռեգիոնալ տնտեսական կառուցվածք, հիմնական ոլորտներ	23
3.9. Կրթություն, հետազոտություն, մարդկային կապիտալ	26
3.10. Սոցիալական ներառում.....	29
3.11. Բնապահպանական խնդիրներ, էներգաարդյունավետություն.....	32
3.12. Մարզային եվ տեղական կարողությունների զարգացում.....	34
3.13. Այլ խնդիրներ.....	35
4. Ուժեղ և թույլ կողմերի, հնարավորությունների և վտանգների վերլուծություն	36
5. Տեսլական, նպատակներ և հիմնական գերակայություններ	40
5.1. Ռազմավարական նպատակներ և հիմնական գերակայություններ	40
5.2. Ռազմավարական նպատակների և գերակա խնդիրների հիմնավորում	42
6. Գերակայություններ	43
7. Ռազմավարական ծրագրեր	45
8. Ինստիտուցիոնալ շրջանակ	48
9. Մոնիտորինգ և գնահատում.....	49
10. Ֆինանսական և այլ աղբյուրներ	52

Նախաբան

Հայաստանի Հանրապետության տարածքային զարգացման հայեցակարգի անմիջական պահանջն է յուրաքանչյուր մարզում ունենալ 2017-2025 թվականների տարածքային զարգացման ռազմավարություն: Դա կնպաստի հանրապետությունում աղքատության հաղթահարման ռազմավարական գերակա նպատակ հռչակված տարածքային համաչափ զարգացման խնդրի, ինչպես նաև Լոռու մարզի համայնքների զարգացման ծրագրերում ներառված առաջնահերթ հիմնախնդիրների և մարտահրավերների արդյունավետ լուծմանը: Ծրագիրը կազմվել է մարզի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի վերլուծությամբ, մարզի ուժեղ և թույլ կողմերի վերհանմամբ, հնարավորությունների և հնարավոր բացասական ազդեցությունների քննարկմամբ, զարգացման հիմքում դրվող նպատակների սահմանմամբ, զարգացման գերակայությունների որոշմամբ, դրանց դասակարգմամբ՝ ըստ առաջնահերթությունների, և այդ հենքի վրա խարսխված, արդեն սկսված և առաջիկայում իրականացվելիք ծրագրերի նախանշմամբ: Դրանք իրենց կոնկրետությամբ, չափելիությամբ, ռեսուրսահենքությամբ և իրագործվելիությամբ կապահովեն Լոռու մարզի զարգացումն այն նպատակադրությամբ, որ 2025 թվականին Լոռին ունենա բազմաճյուղ, զարգացած արդյունաբերություն, արդիականացված գյուղատնտեսություն, ՏՏ ոլորտ և զարգացած զբոսաշրջություն:

Լոռու մարզի ռազմավարական պլանավորմանը կհաջորդի Տարածքային զարգացման գործառնական պլանների կազմումը:

Ծրագրի կազմման աշխատանքները համակարգվել են Իմ կողմից: Այդ գործում իր զգալի ներդրումն է ունեցել նաև Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարությունը, ինչպես նաև ԵՄ փորձագետները:

Լոռու մարզի տարածքային զարգացման ռազմավարության ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրները կլինեն ՀՀ պետական բյուջեն, ֆինանսավորման այլընտրանքային միջոցները, մասնավոր ներդրումները, ինչպես նաև՝ համայնքների սեփական միջոցները:

ՀՀ Լոռու մարզի տարածքային զարգացման տեսլականն է՝

2025թ. Լոռու մարզը ունենա բազմաճյուղ, զարգացած արդյունաբերություն, արդիականացված գյուղատնտեսություն, ՏՏ ոլորտ և զարգացած զբոսաշրջություն

Արդեն իսկ հաստատված էր ՀՀ Լոռու մարզերի զարգացման խնդիրների լուծման անհրաժեշտությունը, և հանրապետության տարածքային զարգացման հայեցակարգի պահանջը՝ ունենալ առաջիկա տարիների զարգացման ռազմավարություն, սպասված ողջունելի և, հատկապես, առաջագնա մեկնարկ է Լոռու մարզի համար:

Ներկայիս իրավիճակի, մեր ունեցած հնարավորությունների բազայի, հիմնախնդիրների և մարտահրավերների վերլուծությամբ ու համադրությամբ կանխորոշվեց մարզի տարածքային զարգացման տեսլականը, այն է՝ **բազմաճյուղ զարգացած արդյունաբերություն, արդիականացված գյուղատնտեսություն ՏՏ ոլորտ և զարգացած զբոսաշրջություն:**

Ծրագրի կազմման ընթացքում պարզորոշվեցին նաև մի շարք խնդիրներ, ներուժային որակներ, համայնքների զարգացման առանձնահատկություններ, որոնք մինչ այս դուրս էին մնացել ուշադրությունից՝ հենց զարգացման հայեցակարգ-ծրագիր չունենալու պատճառով:

Ծրագրի ստեղծման գործում գնահատելի ներդրում ունեցան ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարությունն ու ԵՄ փորձագետները, որոնք օժանդակեցին տեղի թիմին՝ իրապես վերլուծություններ և դրանց հետքի վրա կանխորոշումներ սահմանելու գործին: Այս գործընթացում ձեռք բերած մեր փորձը մեծապես կնպաստի Տարածքային զարգացման գործառնական պլանների կազմմանը, որին շուտով ձեռնմուխ կլինենք:

Արդյունքում մենք արդեն ունենք ՀՀ Լոռու մարզի 2017-2025 թվականների զարգացման ռազմավարություն՝ հստակ և իրատես մի ծրագիր, որի իրականացման կենսական անհրաժեշտությունն անվիճելի է, յուրաքանչյուր աշխատասեր ու գործարար լոռեցու համար, հնարավորություններ ստեղծող և ոգեշնչող:

Արթուր Նալբանդյան

Աղյուսակների ցանկ

Աղյուսակ 1	Լոռու մարզի մշտական բնակչությունն ըստ տարիքային խմբերի, 2016թ.	10
Աղյուսակ 2	Լոռու մարզում բնակչության բնական շարժի հիմնական ցուցանիշները (1000 բնակչի հաշվով)	10
Աղյուսակ 3	ՀՀ Լոռու մարզի բնակչության խտությունը (ըստ տարածաշրջանների (մարդ/1կմ ²), 2015թ.	11
Աղյուսակ 4	Ներհամայնքային և միջհամայնքային ճանապարհների մատչելիությունն՝ ըստ մարզերի ու բնակչության թվի, 2015թ.	15
Աղյուսակ 5	Լոռու մարզում ճանապարհատրանսպորտային պատահարների թիվը	15
Աղյուսակ 6	Լոռու մարզում ճանապարհային ցանցի խտությունը	16
Աղյուսակ 7	Լոռու մարզի ներմարզային ճանապարհային ցանցի առկա վիճակն ըստ տարածաշրջանների	16
Աղյուսակ 8	Տնային տնտեսությունների դրամական եկամուտների արդյունքները մեկ շնչի հաշվով (միջին ամսեկան) ՀՀ-ում, Լոռու, Շիրակի, Տավուշի մարզերում 2015թ.	19
Աղյուսակ 9	Ամսեկան անվանական աշխատավարձը ըստ տնտեսության հատկացումների ՀՀ-ում, Լոռու, Շիրակի եւ Տավուշի մարզերում (2013թ.-2015թթ.)	20
Աղյուսակ 10	Զբաղվածության մակարդակը 2012-2015թթ (%)	21
Աղյուսակ 11	Ոչ ֆորմալ զբաղվածությունն ըստ տնտեսության ոլորտների	21
Աղյուսակ 12	Աշխատուժի առաջարկը, 2015թ. դեկտեմբեր	22
Աղյուսակ 13	Աշխատանք փնտրողներ և աշխատանքով ապահովվածներ, 2015թ.	22
Աղյուսակ 14	Մեկ շնչի հաշվով համախառն գյուղատնտեսական արտադրանքը ՀՀ-ում, Լոռու, Շիրակի և Տավուշի մարզերում, 2011-2015թթ. (ՀՀ դրամ)	24
Աղյուսակ 15	Դպրոցներ	27
Աղյուսակ 16	Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր մակերեսով	29
Աղյուսակ 17	Աղքատության մակարդակը, %	30
Աղյուսակ 18	Ընտանեկան և սոցիալական նպաստ ստացող ընտանիքներ	30
Աղյուսակ 19	Անվանական սպառողական ծախսերը տ/տնտեսության մեկ շնչի հաշվով, միջին ամսական, դրամ	30
Աղյուսակ 20	Գործող գրադարանների և թանգարանների գործունեությունը	31
Աղյուսակ 21	Առողջապահության հիմնական ցուցանիշները, 10000 բնակչի հաշվով	31
Աղյուսակ 22	Մթնոլորտային արտանետումների տեսակարար ցուցանիշը ՀՀ, Լոռու, Տավուշի մարզերում ըստ 2011-2015թթ.	32
Աղյուսակ 23	Կեղտաջրերի հեռացում, մլն.մ ³	32
Աղյուսակ 24	Ուժեղ և թույլ կողմերի, հնարավորությունների և վտանգների վերլուծություն	37
Աղյուսակ 25	ՀՀ Լոռու մարզի ռազմավարական նպատակներ և գերակայություններ	40
Աղյուսակ 26	Լոռու մարզի գերակայությունները	43
Աղյուսակ 27	Լոռու մարզում ընթացքի մեջ գտնվող ռազմավարական ծրագրեր	45
Աղյուսակ 28	Ռիսկեր, ռիսկերի մոնիթորինգ եւ նվազեցում	45

Գծապատկերների ցանկ

Գծապատկեր 1	Լոռու մարզի մշտական բնակչությունը 2011-2015թթ.
Գծապատկեր 2	Ընդհանուր օգտագործման ավտոմոբիլային տրանսպորտի ընդհանուր բեռնաշրջանառության ծավալը, մլն.տոննա-կմ
Գծապատկեր 3	Ընդհանուր օգտագործման ավտոմոբիլային տրանսպորտի ուղևորաշրջանառության ծավալը, մլն. ուղևոր-կմ
Գծապատկեր 4	ՀԷԿ-երի և հողմակայանների թիվը, թողարկված էլ. էներգիայի քանակը Լոռու մարզում 2011-2015թթ.
Գծապատկեր 5	Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ն՝ արտահայտված երկրի միջին տոկոսային հարաբերությամբ Լոռի, Շիրակ, Տավուշի մարզեր, 2009-2015թթ (%)
Գծապատկեր 6	Համախառն ներքին արդյունքը արդյունաբերությունում՝ ՀՀ, Լոռու, Շիրակի, Տավուշի մարզերում 2011-2015թթ. (մլն դրամ)
Գծապատկեր 8	ՀՀ Լոռու մարզի տնտեսական ակտիվությունը 2015թ եւ համեմատությունը այլ մարզերի հետ (%)
Գծապատկեր 9	Գործազրկության մակարդակը 2015թթ. (%)
Գծապատկեր 10	Տնտեսության հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները Լոռու, Շիրակի և Տավուշի մարզերում 2015թ.
Գծապատկեր 11	ՀՀ Լոռու մարզի արդյունաբերական արտադրանքի տեսակարար կշիռը ՀՀ արտադրանքի ծավալում (2011-2015թթ.) (%)
Գծապատկեր 12	ՀՀ Լոռու մարզի գյուղատնտեսական արտադրանքի տեսակարար կշիռը հանրապետության արտադրանքի ծավալում (2011-2015թթ.) (%)
Գծապատկեր 13	2011-2015թթ. Լոռու մարզի նախադպրոցական համայնքային և գերատեսչական հաստատություններում երեխաների թվաքանակը ըստ քաղաքային ու գյուղական համայնքների
Գծապատկեր 14	Հանրակրթական դպրոցների տեսակարար ցուցանիշները ըստ ՀՀ-ի , Լոռու, Շիրակի, Տավուշի մարզերի, 2015-2016 ուտարում
Գծապատկեր 15	ԲՈՒՀԵՐ
Գծապատկեր 16	Լոռու մարզում ըստ կրթության գործազրկությունը 2015թ

Հապավումներ

ԱՎԾ	Ազգային վիճակագրական ծառայություն
ԵՄ	Եվրոպական Միություն
ԵԱՏՄ	Եվրասիական տնտեսական միություն
ԿԶԾ	Կայուն զարգացման ծրագիր
ՀԲ	Համաշխարհային բանկ
ՀԶՀ	Համայնքային զարգացման հիմնադրամ
ՀԶՌ	Հայաստանի զարգացման ռազմավարություն
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ՀՀ դրամ	Հայաստանի Հանրապետության դրամ
ՀՆԱ	Համախառն ներքին արդյունք
ՀՏԶՀ	Հայաստանի տարածքային զարգացման հիմնադրամ
ՄԳ	Մոնիտորինգ և գնահատում
ՏԶ	Տարածքային զարգացում
ՏԶԳԾ	Տարածքային զարգացման գործառնական ծրագիր
ՏԶԳՊ	Տարածքային զարգացման գործողությունների պլան
ՏԶՀ	Տարածքային զարգացման հիմնադրամ / Տարածքային զարգացման ֆինանսավորման մեխանիզմ
ՏԿԶՆ	Տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարություն
ՏՀՏ	Տեղեկատվության և հաղորդակցման տեխնոլոգիաներ
ՈՒԹԿՀՎ	Ուժեղ և թույլ կողմեր, հնարավորություններ և վտանգներ
ՓՄՁ	Փոքր և միջին ձեռնարկություններ
ՔՀԿ	Քաղաքացիական հասարակության կազմակերպություն

2. ԱՄՓՈՓ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

Հայաստանի Հանրապետության Լոռու մարզի 2017-2025 թվականների տարածքային զարգացման ռազմավարությունը մարզային մակարդակի ռազմավարական փաստաթուղթ է, որը սահմանում է երկարաժամկետ զարգացման հեռանկարներ ու ուղղություններ Լոռու մարզում՝ հիմնվելով առկա իրավիճակի, մարտահրավերների և հնարավորությունների վրա:

Այն բխում է ազգային ռազմավարական ծրագրերի պահանջներից և մասնակցային եղանակով ներգրավում բոլոր շահագրգիռ կողմերին:

Հայաստանի Հանրապետության Լոռու մարզի տեսլականն է, ունենալ բազմաճյուղ, զարգացած արդյունաբերություն, արդիականացված գյուղատնտեսություն և զարգացած զբոսաշրջություն, ՏՏ ոլորտը, որին հասնելու նպատակով իրավիճակի վերլուծության հիման վրա մշակված մարզի 2017-2025 թվականների տարածքային զարգացման ռազմավարությունը սահմանում է հետևյալ ռազմավարական նպատակները.

- **Մինչև 2025թ. մարզի տնտեսական աճի ապահովում՝ տնտեսության վարման ինտենսիվ մեթոդների կիրառում, աշխատատեղերի ստեղծում, աղքատության կրճատում՝ մինչև 10%:**
- **Մինչև 2025թ. մարզի երեք տարածաշրջանների համաչափ զարգացման ապահովում՝ շեշտը դնելով սահմանամերձ և թույլ զարգացած բնակավայրերի վրա:**
- **Մինչ 2025թ. Լոռու մարզում կբարելավվի տարածքային և տեղական զարգացման կառավարման կարողությունները և համակարգերը՝**

Այնուհետև, դրանից բխող զարգացման երեք առաջնահերթ գերակայությունները.

- **Արտահանմանը միաված արդյունաբերության զարգացում, մասնավորապես՝ հանքային արդյունաբերության, թեթև արդյունաբերության, սննդի արդյունաբերության և ՏՏ ոլորտի:**
- **Ինտենսիվ գյուղատնտեսության զարգացում**
- **Մշակութային, գյուղական տուրիզմի զարգացում, ներառյալ ձմեռային տուրիզմի և էկոտուրիզմի զարգացում**

Այնուհետև, վերոնշյալ ռազմավարական նպատակներին հասնելու համար ռազմավարական չափորոշիչները.

2025 թվականին՝

- մարզի 1 շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի ցուցանիշը հասցնել 72%-ի հանրապետական միջինի նկատմամբ,
- ոչ գյուղատնտեսական ֆորմալ զբաղվածների թիվը ավելացնել ոչ պակաս 10%-ով,
- ակտիվ ձեռնարկությունների թվի ավելացում ոչ պակաս 12%-ով,
- գործազրկության մակարդակը 15.7%-ից իջեցնել մինչև 8.8%-ի,
- աղքատության մակարդակը՝ 36.2%-ից հասցնել ոչ ավել քան 26%-ի,
- նորագույն տեխնոլոգիաների ոլորտի մասնագետների թվի աճ 20%
- բոլոր համայնքները կունենան նոր տեղական զարգացման պլաններ
- մարզային վարչակազմերի բարձրագույն կրթությամբ աշխատակիցների թիվը կհասնի 95%-ի
- մարզային և համայնքային աշխատողների 80%-ը կստանա վերապատրաստման ծրագրեր նվիրված մարզային/տեղական զարգացմանը

Այնուհետև, թվարկվում է այն ինստիտուցիոնալ շրջանակը, այն է՝ մարզային վարչակազմը՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության խիստ վերահսկողության ներքո, և այլ նախարարությունների և պետական գերատեսչությունների հետ

գործողությունների համաձայնեցման միջոցով, որոնց ջանքերով պետք է իրականացվի ռազմավարությունը կյանքում:

Այնուհետև, մարզի 2017-2025 թվականների տարածքային զարգացման ռազմավարության իրականացումը մոնիտորինգի կենթարկվի, կվերանայվի և կգնահատվի՝ համաձայն հետևյալ սկզբունքների՝

- 1) Պարբերական մոնիտորինգ և առաջընթացի գնահատում՝ տարածքային զարգացման ռազմավարության նպատակներին և գերակայություններին հասնելու ուղղությամբ,
- 2) Ռիսկեր, ռիսկերի մոնիտորինգ և նվազեցում,
- 3) ՄՀՌ-ների վերանայում,
- 4) ՄՀՌ-ների գնահատում:

Այնուհետև, ներկայացվում է ռազմավարության իրականացման գործընթացի և իրականացնող սուբյեկտների հնարավոր ռիսկերը, ռիսկերի նվազեցման գործոնները, ՄՀՌ-ի գնահատումը հետևյալ չափորոշիչներով.

- ծրագրի արդյունավետություն
- ծրագրի արդյունավորություն
- ծրագրի համընթացություն
- ծրագրի համապատասխանություն

3. Առկա իրավիճակի վերլուծություն

3.1. Բնական պայմաններ



ՀՀ Լոռու մարզը տարածքի մեծությամբ երրորդն է հանրապետությունում (զբաղեցնում է ՀՀ տարածքի 12.7 %-ը), տարածքը՝ 3799 քառ. կմ, ամենամեծը հանրապետության հյուսիսային մարզերից: Այն հանդիսանում է հանրապետության հյուսիսային դարպասը, սահմանակից է Վրաստանի Հանրապետությանը (110կմ երկարությամբ), արեւելքից՝ Տավուշի, արեւմուտքից՝ Շիրակի, հարավից՝ Կոտայքի եւ Արագածոտնի մարզերին: Մարզն ընդգրկում է Նախկին Գուգարքի, Ստեփանավանի, Սպիտակի, Թումանյանի, Տաշիրի տարածաշրջանները:

Լոռու մարզն ընդգրկում է Դեբեդ գետի ավազանը ամբողջությամբ եւ ունի ոչ հարթ ռելիեֆ եւ տարածքի մոտ 80% զբաղեցնում են լեռնաշղթաները եւ խոշոր լեռները: Նրա տարածքում են ձգվում Զավախքի, Բազումի, Փամբակի, Գուգարաց, Վիրահայոց, Հալաբի լեռնաշղթաները: Առանձնանում են Փամբակի, Լոռվա գոգավորությունները եւ Լոռվա ձորը: Մարզի տարածքով է հոսում Դեբեդ գետը (154կմ երկարությամբ, 2-րդը հանրապետությունում)՝ իր Ձորագետ, Մարցագետ եւ Փամբակ վտակներով: Ագրոկլիմայական տեսակետից ընկած է ինտենսիվ ոռոգման գոտում: Հարուստ է հանքային աղբյուրներով: Բնակավայրերը գտնվում են ծովի մակերևույթից 520-ից 1800մ բարձրության վրա:

Մարզն աչքի է ընկնում համեմատաբար խոնավ կլիմայով: Միջին եւ բարձրադիր գոտում կլիման բարեխառն լեռնային է, տեւական, ցուրտ ձմեռներով: Ամեն տարի հաստատվում է կայուն ձնածածկույթ: Ամառները տաք են, համեմատաբար խոնավ: Օդի միջին ջերմաստիճանը տատանվում է ձմռանը -4.8°C-ից մինչեւ +18°C ամռանը: Ի տարբերություն Շիրակի եւ Տավուշի մարզերի, այստեղ տեղումների քանակը բավականին մեծ է, տարեկան դիտարկվում են 600-700մմ մթնոլորտային տեղումներ: Նախալեռնային գոտում կլիման մերձարեւադարձային է, չափավոր շոգ եւ չորային ամառներով, մեղմ ձմեռներով:

Մարզի տարածքում տիրապետում են անտառային, լեռնատափաստանային, մերձալպյան մարգագետինները: Անտառային պետական ֆոնդը կազմում է 101,205հա, որից անտառածածկ է 86 հազ. հա-ն: Անտառային ֆոնդը կազմում է մարզի տարածքի մոտ 27%-ը, հանրապետության անտառային ծածկույթի 30%: Հիմնական ծառատեսակներն են՝ հաճարենին, կաղնին, բոխին և սոճին, իսկ ոչ հիմնական տեսակները՝ լորենին, կեչին, թեղին, հացենին: Անտառածածկ տարածքները ընդգրկում են Թումանյանի, Ստեփանավանի և Գուգարքի տարածաշրջանները:

Լոռու մարզի գյուղատնտեսական նշանակության հողերը կազմում են 251052.7հա (Մարզի տարածքի 66% և հանրապետության գյուղնշանակության հողերի 12.3%), որից՝ վարելահողեր 42089.4հա (16.8%), բազմամյա տնկարկներ՝ 420.7հա (0.2%), խոտհարքներ՝ 35110.4հա (14.0%), արոտավայրեր՝ 145650.5հա (58%), այլ հողատեսքեր՝ 27781.6հա (11.0%): Մարզում ոռոգելի հողատարածքները կազմում են 9612.1հա (22.8%), որոնք հիմնականում գտնվում են Սպիտակի, Ստեփանավանի և Թումանյանի տարածաշրջաններում:

Մարզում առկա են 3 արգելավայրեր («Գյուլագարակի», «Մարգահովիտի», «Կովկասյան մրտավարդի»), ընդհանուր՝ 17576հա մակերեսով, 2 բուսաբանական այգի: Անձնագրավորված են 9 բնության հուշարձան՝ 165 հա ընդհանուր մակերեսով:

Մարզը հարուստ է տարբեր տեսակի օգտակար հանածոներով և իր նշանակությամբ երկրորդն է Հայաստանի Հանրապետությունում: Լոռվա լեռների հարստությունը համարվում է հիմնականում փայլուն պղինձը, որը առանձնանում է իր բարձր որակական հատկանիշներով: Օգտակար հանածոները ներկայացված են ինտրուզիվ ծագման երեսապատման քարերով, ավազակոպճային խառնուրդով, բազալտներով, իսկ գունավոր մետաղական հանածոներից են նաև արծաթը, մոլիբդենը, ոսկին (շահագործվում է Թեղուտի, Շամլուղի պղնձի հանքավայրը, Մղարթի եւ Արմանիսի ոսկի-բազմամետաղային հանքավայրերը):

Մարզի ողջ տարածքը գտնվում է սեյսմիկ վտանգավորության գոտում (3-ից 1-ին գոտիականության): Հատկապես մարզի կենտրոնական մասը իր Վանաձոր, Սպիտակ, Ստեփանավան քաղաքներով առավել զգայուն են սպասվելիք 9 և ավելի ուժգնությամբ երկրաշարժերին: Թերևս դա էր պատճառը, որ 1988թ-ին Սպիտակում տեղի ունեցած երկրաշարժը ավերեց տարածաշրջանը և լուրջ վնասներ հասցրեց մարզի տնտեսությանը:

Մարզում զգալի տարածում ունեն նաև սողանքները, որոնք ներկայացնում են ինչպես առանձին վտանգ, այնպես էլ մեծացնում են սեյսմիկ ռիսկը: Մասնավորապես՝ Փամբակի լեռնաշղթայի Վանաձոր քաղաքին հարող լանջերը, քաղաքի գրեթե ամբողջ երկարությամբ, սողանքավտանգ են:

Լոռին առանձնահատուկ է իր գեղատեսիլ բնությամբ եւ հարուստ պատմամշակութային ժառանգությամբ եւ համարվում է հայաստանյան զբոսաշրջության ամենագրավիչ անկյուններից մեկը: Այստեղ են գտնվում 3000-ից ավելի հուշարձաններ ու կոթողներ, այդ թվում հայաստանյան խոշորագույն եւ նշանավոր Սանահինի եւ Հաղպատի վանական համալիրները, որոնք ընդգրկված են ՅՈՒՆԵՍԿՈ-ի համաշխարհային ժառանգության ցանկում:

3.2 Ժողովրդագրություն: Լոռու մարզի մշտական բնակչության թիվը 2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ՝ 225.0 հազար մարդ (հանրապետության բնակչության 7.5%-ը), այդ թվում՝ քաղաքային 132,8 հազար մարդ (59,0 %), գյուղական՝ 92.2 հազար մարդ (41.0 %), կամ 2001թ-ի դրությամբ նվազել է 61 408-ով (21.4%): 2015թ արդյունքներով ՀՀ Լոռու մարզի մշտական բնակչության թվի տեսակարար կշիռը Հանրապետության ընդհանուր թվում կազմել է 7.5%, այդ թվում քաղաքային բնակչությունը՝ 7.0%, գյուղական բնակչությունը՝ 8,4%:

Աղյուսակ 1: Մշտական բնակչությունն ըստ տարիքային խմբերի, 2016թ.

Տարիքը, տարեկան	Ընդամենը բնակչություն		Լոռի	
	մարդ	%	մարդ	%
0-34	1,534,256	51%	113,623	50.50%
35-64	1,135,991	38%	84,220	37.40%
65-80+	328,330	11%	27,111	12.10%
Ընդհամենը	2,998,577	100%	224,954	100.00%

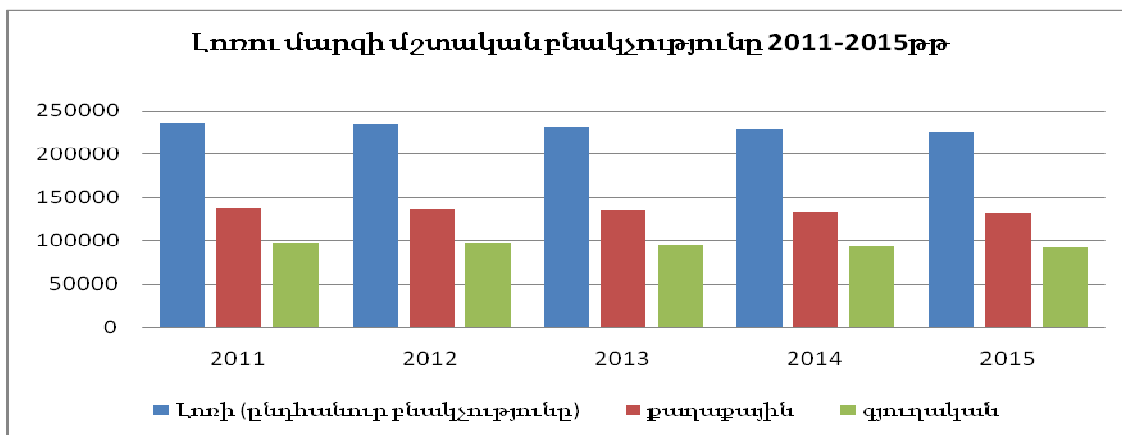
Աղբյուրը՝ Ազգային վիճակագրական ծառայության տվյալների հիման վրա կատարված վերլուծություն:

Հղումը՝ http://armstat.am/file/article/demog_2016_2.pdf

Գծապատկեր 1-ից երևում է, որ տնտեսապես ակտիվ բնակչությունը 2015թ. կազմել է 68% 2011թ.-ի 72.8% դիմաց: Լոռու մարզի բնակչության տարիքային բաշխվածքի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ բնակչության տարիքային կազմի տեսանկյունից մարզի բնակչությունը ծերացել է:

Վերջին 5 տարիների բնակչության աճի դինամիկան ցույց է տալիս, որ 2011թ.-ի դրությամբ մշտական բնակչությունը նվազել է 10.6 հազ. մարդով (4.4%): 2011թ.-ի դրությամբ մարզի քաղաքային բնակչության թիվը նվազել է 5.0 հազ. մարդով (3.6%), իսկ գյուղական բնակչությունը՝ 5.6 հազ. մարդով (5.7%):

Գծապատկեր 1: Լոռու մարզի մշտական բնակչությունը 2011-2015թթ.



Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, Հայաստանի Հանրապետության մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016

Հղումը՝ http://armstat.am/file/article/marz_2016_8.pdf

Աղյուսակ 2: Բնակչության բնական շարժի հիմնական ցուցանիշները Լոռու մարզում (1000 բնակչի հաշվով)

	Ծնված					Մահացած					Բնական աճ				
	2011թ	2012թ	2013թ	2014թ	2015թ	2011թ	2012թ	2013թ	2014թ	2015թ	2011թ	2012թ	2013թ	2014թ	2015թ
<<	14.3	14,0	13,8	14,3	13,9	9,2	9,1	9,0	9,2	9,3	5,1	4,9	4,8	5,1	4,6
Լոռի	14,3	14,2	13,6	14,6	13,6	12,3	12,0	12,1	12,0	12,5	2,0	2,2	1,5	2,6	1,1

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, Հայաստանի Հանրապետության մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016

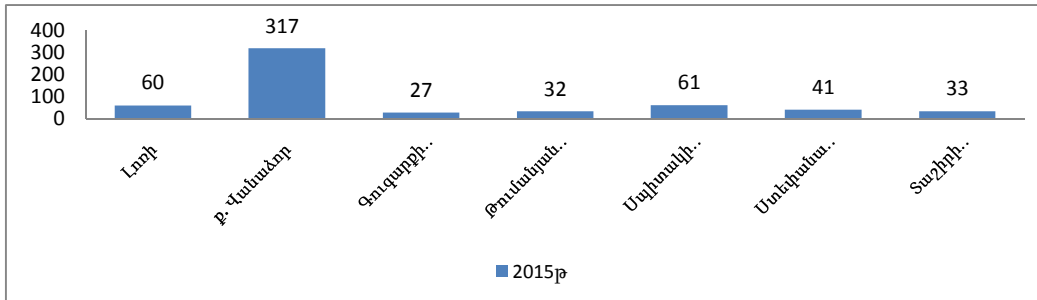
Հղումը՝ http://armstat.am/file/article/marz_2016_8.pdf

Աղյուսակից 2-ից երևում է, որ մարզում բնակչության թիվը պակասել է եւ բնական աճի և հիմնական արտագաղթի հետևանքով:

Լոռու մարզի քաղաքային համայնքները 8-ն են եւ գյուղականը՝ 99-ը: Բնակչության տեղաբաշխվածությունը հիմնականում գերակշռում են միջպետական ճանապարհների երկայնքով: Մարզի լեռնային տարածքները նոսր են բնակեցված:

Եթե Հայաստանի բնակչության խտությունը 1կմ² վրա 2015թ. կազմել է 101 մարդ (մշտական բնակչության թվաքանակի ցուցանիշով), ապա Լոռու մարզում՝ կազմել է 60 մարդ, 2011թ.-ի 75 մարդու դիմաց, հանրապետական միջինից 1.7անգամ պակաս: Մարզի ամենախիտ բնակեցված համայնքը մարզկենտրոն Վանաձորն է՝ (խտությունը քառ կմ-ի վրա 317մարդ):

Աղյուսակ 3: ՀՀ Լոռու մարզի բնակչության խտությունը (ըստ տարածաշրջանների (մարդ/1կմ²), 2015թ.



Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, Հայաստանի Հանրապետության մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016
Հղումը՝ <http://armstat.am/am/?nid=82&id=1847>

Մարզում առկա բնակչությունը մշտական բնակչությունից պակաս է մոտ 10%-ով. և քանի որ 2015թ. հստակ տվյալներ հրապարակված չկան, հաշվարկներում օգտագործվել են մշտական բնակչության թվաքանակը:

Լոռու մարզի ազգաբնակչության 97% հայեր են, մարզի 89 համայնքներում բնակվում են ռուս (1.5%), հույն (1.0%), եզդի, քուրդ, ասորի, և այլ ազգերի (0.5%) ներկայացուցիչներ: Քաղաքային համայնքներում բնակվում են 2937 (2.2%), իսկ գյուղական համայնքներում՝ 3245 (3.5%) ազգային փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներ: Մարզը դեռեւ խորհրդային տարիներից ազգային փոքրամասնություններով ամենաբնակեցվածներից էր: Որոշակի տարիների հանրապետության մասշտաբով. ազգային փոքրամասնությունների շուրջ 50 տոկոսը բնակվում էր Տաշիրի, Գուգարքի եւ Թումանյանի տարածաշրջաններում: Վերջին 10-20 տարիների էթնիկական տեղաշարժերի հետեւանքով մարզից արտագաղթել են մեծ թվով այլազգի բնակիչներ: Ազգային փոքրամասնություններն այստեղ բոլոր պայմաններն ունեն ազգային, մշակույթի եւ կրթության պահպանման գործում:

3.3 Քաղաքաշինություն



2599.33

Բազումի լեռների հովտում, ծովի

Լոռու մարզն առանձնահատուկ է մյուս մարզերից իր 6 խոշոր քաղաքներով՝ Վանաձոր, Ալավերդի, Սպիտակ, Ստեփանավան, Տաշիր, Թումանյան ինչպես նաև փոքր երկու քաղաքներով Ախթալա և Շամլուղ:

Վանաձոր - «Կանաչ քաղաք» Վանաձորը Լոռու մարզի վարչական, մշակութային եւ կրթական կենտրոնն է: Հանրապետության 3-րդ խոշոր քաղաքը, ԽՍՀՄ-ի տարիներին՝ հանրապետության արդյունաբերական 2-րդ քաղաքը: Զբաղեցնում է հա մակերես: Քաղաքը գտնվում է մարզի Փամբակի և մակերևույթից բարձր է 1353մ: Մայմեխ լեռնագագաթը

(3000մ) գտնվում է քաղաքի ծայրամասում: Քաղաքի միջով են հոսում Փամբակ, Տանձուտ և Վանաձոր գետակները: Կլիման փափուկ է և մեղմ: Մշտական բնակչության թիվը 82,2 հազ. մարդ (2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ), մարզի բնակչության 36.7%: Հեռավորությունը Երևանից 125կմ է, քաղաքով է անցնում Երեւան-Թբիլիսի երկաթուղին: Նախկին քիմիական, մեքենաշինական, սարքաշինության հզոր տնտեսություն ունեցող քաղաքում ներկայումս գործում են 2 խոշոր եւ շուրջ 60 արտադրական ՓՄՁ-ներ, 2000-ից ավելի ծառայությունների և մանրածախ առևտրի կետեր: Վանաձորը խնդրահարույց տարածք է արդյունաբերության առումով, որի տեսակարար կշիռը մարզի արտադրանքի ընդհանուր ծավալում կազմում է ընդամենը 4.9%, չնայած բնակչությունը՝ կազմում է 36.5%-ը:

2014թ.-ին ՀՀ կառավարությունը ձեռնարկեց ծրագիր Վանաձորը դարձնելու տեղեկատվական տեխնոլոգիաների քաղաք: ՀՊՃՀ-ի Վանաձորի մասնաճյուղին կից, քաղաքի հյուսիս արեւելյան հատվածում կառուցվեց Վանաձորի տեխնոլոգիական կենտրոնը, որը Գյումրու տեխնոլոգիական կենտրոնի տրամաբանական շարունակությունն է, ինժեներիայի զարգացման ուղղությամբ: Այն տարածաշրջանի համար կայուն զարգացման եւ աշխատատեղերի ստեղծման հիմք կարող է հանդիսանալ:

Ալավերդի - ՀՀ միջին մեծության քաղաքներից է, գտնվում է հանրապետության հյուսիսային մասում, մարզկենտրոն Վանաձորից հեռավորությունը 47 կմ է, Երևանից՝ մոտ 162 կմ: Ալավերդի համայնքի մակերեսը 47.99 քառ. կմ է, տարածվում է Դեբեդ գետի երկու ափերին: Բնակչության թիվը ըստ 2011թ-ին անցկացված մարդահամարի տվյալների 20180 է: Սահմանակից է Վրաստանի Հանրապետությանը, ինչը կարևոր առավելություն է ցանկացած արտադրանք հարևան հանրապետություն արտահանելու համար: Համայնքի միջով է անցնում Թբիլիսի – Երևան երկաթգիծը, Հանրապետության արտահանման և ներկրման ավտոտրանսպորտային գլխավոր՝ Թբիլիսի-Ալավերդի-Երևան մայրուղին, ինչպես նաև անդրսահմանային Դեբեդ գետը: Քաղաքը մարզի տնտեսության մեջ ծանարկչի տեսակարար կշիռն ունի (25.6%) գործող պղնձի ձեռնարկության հաշվին:

Ալավերդում են գտվում ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի համաշխարհային ժառանգության ցանկում ներառված Սանահինի եւ Հաղպատի վանական համալիրները, Սանահինի պատմական (Քարե) կամուրջը, «Միկոյան եղբայրների» տուն-թանգարանը եւ այլ կոթողներ: Քաղաքի կենտրոնական մասից դեպի Սանահին կոչվող թաղամաս գործում է ճոպանուղի:

Սպիտակը քաղաքը աշխարհին հայտնի դարձավ 1988թ-ին տեղի ունեցած ահեղ երկրաշարժով: Այն գտնվում է Վանաձոր-Գյումրի և Վանաձոր-Երևան ավտոմոբիլային միջպետական նշանակության մայրուղիների խաչմերուկում, Փամբակի հովտում, Փամբակ գետի ափին, ծովի մակերևույթից 1250մ բարձրության վրա: Հեռավորությունը մարզկենտրոնից 20կմ է, իսկ մայրաքաղաքից՝ 95կմ: Բնակչության թիվը, ըստ Ազգային վիճակագրական ծառայության տվյալների 12,9 հազ. մարդ է: Քաղաքի վարչական տարածքը 6066.75 հա է:

Սպիտակի տարածքը լեռնային է, գտնվում է բարեխառն կլիմայական գոտում: Այն հանրապետության արդյունաբերական կենտրոններից էր, որտեղ գործում էր հացամթերքների կոմբինատը, կաթի գործարանը, վերելակաշինության գործարանը, կարի արտադրական միավորումը, ռետինատեխնիկական իրերի գործարանը և այլն:

Սպիտակում այժմ գործում է «Ագրոհոլդինգ Արմենիա» ՍՊԸ-ն, որը զբաղվում է տոհմային անասնապահությամբ և կաթի արտադրությամբ, Սպիտակի թռչնաֆաբրիկան, կերերի արտադրամասը, քաղաքում գործում է առևտրի և սպասարկման ոլորտի 150 անհատ ձեռնարկություններ:

Ստեփանավան իր բնությամբ, չափավոր խոնավ կլիմայով, սառնորակ աղբյուրներով հիմնադրման օրվանից հանրապետությունում հայտնի է որպես ամառանոցային քաղաք: Այն գտնվում է Ձորագետի միջին հոսանքի աջ և ձախ ափերին, մարզի գրեթե երկրաչափական կենտրոնում, Վանաձոր-Թբիլիսի խճուղու վրա, մայրաքաղաք Երևանից 139կմ և մարզկենտրոնից 36 կմ

հեռավորության վրա, ունի 19.0հազ բնակիչ: Ծովի մակերևույթից միջին բարձրությունը 1500-1600 մետր է:

Բնակչության հիմնական մասը ներկայումս զբաղված են գյուղատնտեսությամբ, առևտրով և սպասարկման ծառայություններով: Ստեփանավանում է գործում «Սագամար» ՓԲԸ-ն, մարզի հանքարդյունաբերական խոշոր ընկերություններից մեկը: Տարածաշրջանում պատմամշակութային կոթողների առկայությունը, էքստրեմալ և պասիվ հանգստի պայմանները, Գյուլագարակի դենդրոպարկը, համայնքում գործող 6 առողջարաններն և հանգստյան գոտիները, որոնք շարունակությունն են քաղաքի նախկին ավանդույթի, խթան կարող են հանդիսանալ տուրիզմի և զբոսաշրջության զարգացման համար: Այսօր մշակվում են քայլարշավների երթուղիներ, որը շատ կգրավի էքստրեմալ տուրիզմի սիրահարներին:

Տաշիր քաղաքը գտնվում է Հայաստանի հյուսիսային մասում՝ Լոռվա Սարահարթում, այն գտնվում է ծովի մակարդակից 1500մ բարձրության վրա, ռելեֆը սարահարթային է, խոնավ, տարեկան միջին տեղումների քանակը 800մմ է, ձմեռը ցրտաշունչ է: Տաշիր համայնքի վարչական տարածքը 7624.42հա է, հեռավորությունը մարզկենտրոնից 52կմ է, հեռավորությունը մայրաքաղաքից 156կմ: Քաղաքի միջով հոսում է Տաշիր գետը, որը հանդիսանում է Դեբեդ գետի վտակ: Տաշիրը մարզի երկրորդ այլընտարանաքային հնարավորությունն է Վրաստանի Հանրապետություն դուրս գալու համար:

Բնակչությունը հիմնականում զբաղվում է անասնաբուծությամբ եւ կաթի վերամշակմամբ: Տաշիրում զարգացած է պանրի արտադրությունը, գործում են մեծ ու փոքր կաթի վերամշակման ձեռնարկություններ: Արտադրված պանիրն արտահանվում է ԱՄՆ, ԱՊՀ երկրներ, մեծ պահանջարկ ունի նաեւ ամբողջ հանրապետությունում

Թումանյան Ներկայիս Թումանյան համայնքը ձեւավորվեց 2016թ-ին, ՀՀ կառավարության համայնքների խոշորացման ծրագրի արդյունքում: Համայնքի վարչական տարածքը կազմում է 29,9հազ հա, առկա բնակչության թիվը՝ 4535 մարդ: Համայնքի կազմում ընդգրկված բնակավայրերն են՝ նախկին Թումանյան քաղաքը, Աթան, Աինիծոր, Լորուտ, Մարց, Շամուտ, Քարինջ գյուղերը: Համայնքի կենտրոնը Թումանյան քաղաքն է: Համայնքն ամբողջությամբ անտառածածկ է, բնակչությունը հիմնականում զբաղվում է գյուղատնտեսությամբ՝ անասնապահությամբ: Խիստ անմխիթար վիճակում է միջհամայնքային նշանակության 16կմ երկարությամբ ճանապարհը: Համայնքի բնակավայրերում աղբավայր չլինելը մեծապես վնասում է բնությանը և շրջակա միջավայրին: Բնակչության կենսապայմանների բարելավման, ծառայությունների եւ միջհամայնքային կապի հասանելիության, տնտեսության զարգացման համար ՀՀ կառավարությունն իրականացնում է համայնքի զարգացման ծրագիր:

Ախթալա համայնքի վարչական տարածքը կազմում է 29,9հազ հա, առկա բնակչության թիվը՝ 2050 մարդ գտնվում է մարզկենտրոնից 62 կմ հեռավորության վրա: Քաղաքը տեղադրված է Դեբեդ գետի ձախ ափին, Լավվար լեռան ստորոտում: Ծովի մակարդակից գտնվում է 740 մ բարձրության վրա: Համայնքի կլիման մերձարևադարձային է: Շրջակայքում կան պղնձի, կապարի, արծաթի հանքավայրեր, որոնք ունեն արդյունաբերական նշանակություն եւ շահագործվում են: Քաղաքի շրջակայքում գտնվում է Ախթալայի հնավայրը, որի մեջ մտնում է Ախթալայի վանքը:

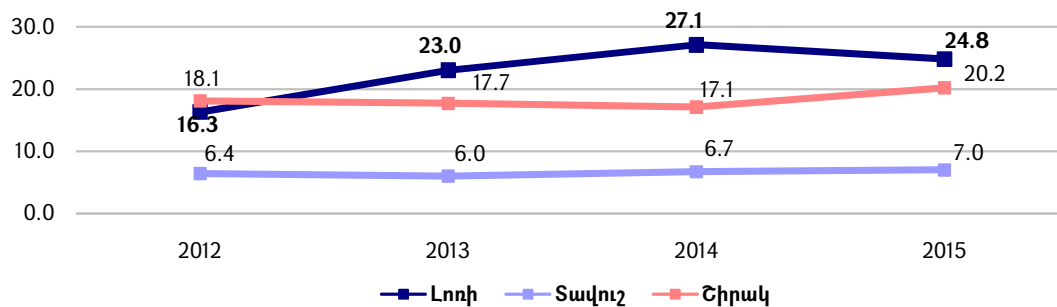
Շամլուղ - Շամլուղ համայնքը գտնվում է Հայաստանի հյուսիս արևելյան մասում, Լավվար սարի ստորոտում: Վարչական տարածքը կազմում է 6,5հազ հա, առկա բնակչության թիվը՝ 800 մարդ գտնվում է մարզկենտրոնից 75կմ հեռավորության վրա սահմանակից է Վրաստանի Հանրապետությանը: Համայնքը շրջապատված է անտառներով և ժայռերով, գտնվում է ծովի մակերևույթից 1200-1300մ բարձրության վրա: Համայնքի տնտեսության մասնագիտացման հիմնական ճյուղը արդյունաբերությունն է, կան կավի պաշարներ, որոնք ունեն արդյունաբերական նշանակություն և արդյունահանվում են:

3.4 ՏՐԱՆՍՊՈՐՏ, ԿԱՊ, ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Լոռու մարզի մրցակցային առավելությունն է դեպի Վրաստան տանող երկու միջպետական՝ M6 Վանաձոր-Ալավերդի-Վրաստանի սահման եւ M3 Վանաձոր-Ստեփանավան-Տաշիր-Վրաստանի սահման ավտոճանապարհները եւ մարզի տարածքով անցնող Հայաստանը Վրաստանին կապող երկաթգիծը: Գործող օդանավականներ չկան:

Մարզում բեռնաշրջանառության ծավալների աճ է գրանցվել 2012-2014թթ., 16.3 մլն տոննա կմ-ից հասնելով 27.1 մլն տոննա-կմ, այսինքն 66.3 %-ով, սակայն 2014-2015թթ. մարզում արձանագրվել է բեռնափոխադրումների նվազում եւ կազմել է 24.8 մլն տոննա-կմ, այսինքն նվազման չափը կազմել է 8.5%: Միևնույն ժամանակ հանրապետության միջին ցուցանիշը ավելացել է շուրջ 33%-ով, իսկ ներհանրապետական բեռնափոխադրումները նվազել են շուրջ 25%-ով, հանրապետության ցուցանիշի 6.6% նվազման դեպքում:

Գծապատկեր 2: Ընդհանուր օգտագործման ավտոմոբիլային տրանսպորտի ընդհանուր բեռնաշրջանառության ծավալը, մլն.տոննա-կմ

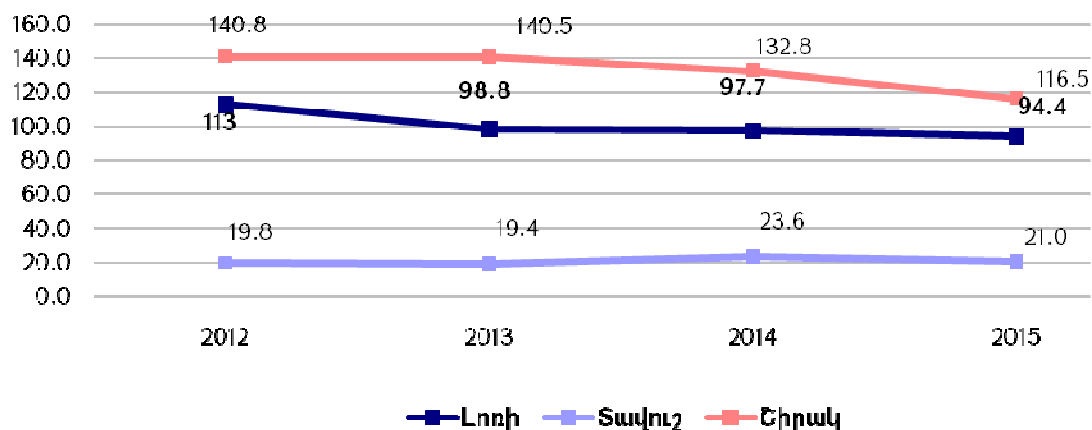


Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, ՀՀ մարզերը և Երեվան քաղաքը թվերով, 2016:

Հղումը՝ http://armstat.am/file/article/marz_2016_13.pdf

Ուղևորաշրջանառության գծով մարզի ցուցանիշը նվազել է շուրջ 16.5%-ով, հանրապետության ցուցանիշի 8.3% նվազման դեպքում, իսկ ներհանրապետական ուղևորաշրջանառությունը նվազել է շուրջ 12%, հանրապետության ցուցանիշի 7.8% նվազման դեպքում:

Գծապատկեր 3: Ընդհանուր օգտագործման ավտոմոբիլային տրանսպորտի ուղևորաշրջանառության ծավալը, մլն. ուղևոր-կմ



Աղբյուրը՝ ԱՎԾ - ՀՀ մարզերը և Երեվան քաղաքը թվերով, 2016: Հղումը՝ http://armstat.am/file/article/marz_2016_13.pdf

Ուղևորափոխադրումներից սպասարկվում է մարզի բնակչության մոտ 95%-ը: Մարզում գործում են 62 ներմարզային կանոնավոր ուղևորափոխադրումների երթուղիներ, որոնք

սպասարկվում են 14 կազմակերպությունների կողմից: Ներքաղաքային կանոնավոր ուղևորափոխադրումներ իրականացվում են մարզի խոշոր 3 քաղաքներում:

Տրանսպորտի տեսանկյունից տարածքների միջև տարբերությունները գնահատելու համար ավելի պատշաճ տեղեկատվություն հնարավոր է ստանալ բնակչության թվին ու բաշխվածությանը համեմատ ճանապարհների հասանելիության գնահատման միջոցով:

Աղյուսակ 4: Ներհամայնքային և միջհամայնքային ճանապարհների մատչելիությունն՝ ըստ մարզերի ու բնակչության թվի, 2015թ.

ՀՀ մարզեր	Ներմարզային հասանելիություն, րոպե	Մարզից Երևան հասանելիություն, րոպե	Անհավասարությունը միջև ներհամայնքային հասանելիության միջև, %
Լոռի	16	92	575%
Տավուշ	33	101	306%
Շիրակ	6	88	1467%

Աղբյուրը՝ ՀՀ 2016-2025թթ. տարածքային զարգացման ռազմավարություն, էջ 18, (https://www.e-gov.am/u_files/file/decrees/arc_voroshum/2016/07/ardzanagrayinNr064.pdf)

Մարզում առկա տրանսպորտային միջոցների քանակը բավարար չէ՝ անհրաժեշտ քարաթափումների եւ սողանքների հետեւանքների վերացման, ճանապարհների ձմեռային և ընթացիկ պահպանման, ուղևորափոխադրումների եւ սանիտարահիգիենիկ վիճակի բարելավման ապահովման համար: Ընթացքի մեջ է ՀՏՀՀ-ի կողմից իրականացվող 'Թումանյան բազմաբնակավայր համայնքների համայնքային ճանապարհների սպասարկման եւ աղբահանության ծառայությունների ստեղծման, ներհամայնքային հասարակական տրանսպորտի համակարգի ձեւավորման՝ ծրագիրը:

Վերջին 5 տարիներին մարզում 3 անգամ աճել է ճանապարհատրանսպորտային պատահարների թիվը.

Աղյուսակ 5: Լոռու մարզում ճանապարհատրանսպորտային պատահարների թիվը

ԼՈՌԻ	2011	2012	2013	2014	2015
պատահարներ	26	36	62	75	78
զոհեր	15	13	24	14	27
վիրավորներ	27	46	83	61	80

Աղբյուրը՝ ՀՀ արտակարգ իրավիճակների Լոռու մարզային վարչության տեղեկատվություն

Հեռանկարում քննարկման առարկա կարող է դառնալ Ստեփանավան և Օձուն համայնքների օդանավակայանների շահագործումը, ինչի արդյունքում ավելի մատչելի կդառնան ուղևորափոխադրումներն ու բեռնափոխադրումները, կկրճատվի դրանց իրականացման ժամանակը:

Հեռահաղորդակցում: Լոռու մարզի տարածքում բջջային հեռախոսակապը և շարժական ինտերնետ կապը ապահովվում է հանրապետություն գործող բոլոր օպերատորների կողմից, այն է՝ “Արմենթել” ՓԲԸ (Beeline ապրանքանիշ), “Ղ-Տելեկոմ” ՓԲԸ (Վիվա սելլ / ՄՏՍ ապրանքանիշ) և “ՅՈՒՔՈՄ” (Ucom ապրանքանիշ):, իսկ վերջին 3 տարում ինտերնետ ծառայություն ևս 3 մասնավոր ընկերություններ: Մարզի բոլոր քաղաքներն ապահովված են 3G կապով, 3G բջջային կայանները՝ օպտիկամանրաթելային կաբելային գծերով: “Արմենթել” ՓԲԸ-ն Լոռու մարզում տեղակայված ավտոմատ հեռախոսակայանների միջոցով մատուցում է նաև ֆիքսված հեռախոսակապի ծառայություններ:

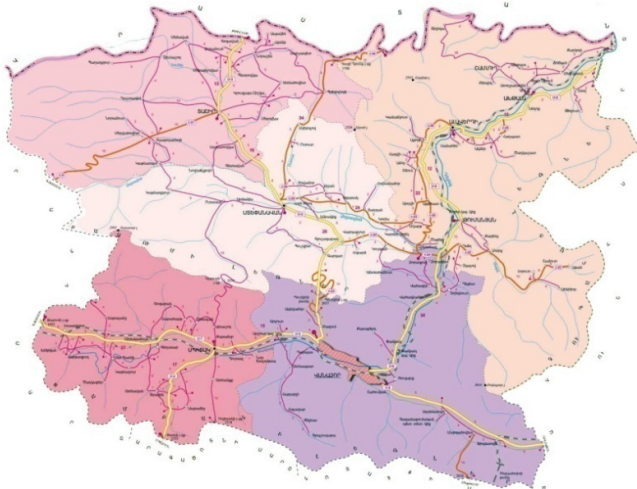
ՀՀ փոստային կապի “Հայփոստ-թրաստ” ԲԲԸ Լոռու մարզի 137 փոստային մասնաճյուղերը ապահովելում են մարզի համայնքների 100 տոկոս ծածկույթը:

ՀՀ Լոռու մարզում եթերային հեռուստահաղորդումներն իրականացվում են “Հայաստանի հեռուստատեսային և ռադիոհաղորդիչ ցանց” ՓԲԸ կողմից, ապահովելով մարզի բնակավայրերի 80% ծածկույթը եւ մարզի բնակչության 86.9%:

Լոռու մարզի ամբողջ տարածքն ընդգրկվել է թվային հեռուստահաղորդումների ծածկույթում: Հեռարձակվում է հանրապետական եւ օտարերկրյա թվային 8 հեռուստաընկերությունների հաղորդումներ, մարզային “Ֆորտունա TV”, գործում են 6 տեղական հեռուստաընկերություններ: Մարզկենտրոնում գործում են հեռուստահաղորդումների մասնավոր 3 մալուխային ծառայություններ: Տեղական ռադիոցանց ունեն Վանաձոր եւ Սպիտակ համայնքները:

3.5 Հանրային ենթակառուցվածքներ

ԼՈՐՈՒ ՄԱՐԶ



Լոռու մարզի ավտոմոբիլային ճանապարհների երկարությունը կազմում է 891.1կմ, այդ թվում՝

*միջպետական նշանակության՝ 218.9 կմ,
*հանրապետական նշանակության՝ 264.3կմ,
*տեղական նշանակության՝ 407.9կմ: (Աղբյուրը՝ ՀՀ կառավարության 2014թ. փետրվարի 13-ի N265-Ն որոշում):

Աղյուսակ 6: Լոռու մարզում ճանապարհային ցանցի խտությունը

Նշանակություն	Երկարությունը, (կմ)	Խտությունը 1կմ. ք հաշվով (կմ /կմք)	Խտությունը 10 000 բնակչի հաշվով, (կմ/10 000 բնակիչ)
Միջպետական	218.9	0.06	9.73
Հանրապետական	264.3	0.07	11.75
Մարզային (տեղական)	407.9	0.11	18.13
Ընդհանուր ավտոճանապարհներ	891.1	0.23	39.6
Երկաթուղի	107.0	0.03	4.76

Աղբյուրը՝ ՀՀ Լոռու մարզպետարան, վերլուծություն

Մարզով անցնող միջպետական նշանակության ավտոճանապարհները կազմում են Հայաստանի Հանրապետության միջպետական ավտոճանապարհային ցանցի 12.4 %-ը և նշված ավտոճանապարհները հիմնականում գտնվում են լավ վիճակում, ներկայումս հիմնանորոգվում է Մ-6 Վանաձոր-Ալավերդի-Վրաստանի սահման 90.191 կմ երկարությամբ միջպետական նշանակության ավտոճանապարհը (ավարտը նախատեսված է 2020թ.):

Մարզում վիճակի լավ գնահատական ունեցող մարզային /տեղական/ նշանակության ա/ճանապարհների տեսակարար կշիռն ընդհանուրի նկատմամբ կազմում է 11.4%, բավարար՝ 28.8 %, վատ վիճակի՝ 59.8%:

Աղյուսակ 7: Լոռու մարզի ներմարզային ճանապարհային ցանցի առկա վիճակն ըստ տարածաշրջանների

Տարածաշրջանի անվանումը	Լավ, (կմ)	Բավարար, (կմ)	Վատ, (կմ)
Գուգարքի տարածաշրջան	1.9	10.7	55.6
Սպիտակի տարածաշրջան	15.5	25.5	68.2

Թումանյանի տարածաշրջան	11.6	53.2	46.3
Ստեփանավանի տարածաշրջան	5.2	16.1	16.6
Տաշիրի տարածաշրջան	17.3	19.0	45.2
Ընդամենը	46.4	117.4	244.1

Աղբյուր՝ ՀՀ Լոռու մարզպետարան, վերլուծություն

Ճանապարհային ցանցի անբավարար վիճակի պատճառով ներկայումս մարզում 6 համայնքներում ունենք չսպասարկվող հասարակական տրանսպորտի երթուղիներ, ինչը դժվարացնում է համայնքների միջև հաղորդակցությունը:

Բոլոր համայնքներում հիմնախնդիր է մնում ներհամայնքային ճանապարհների լուսավորության հարցը:

Մարզում շահագործվում են 175 կամուրջ և կամրջային անցումներ 2080գծմ երկարությամբ, որոնցից առավել նշանակալի են վեցը: Այս վեցից երեքը գտնվում են Մ6-ի երկայնքով, որոնք հիմնանորոգման ընթացքում են: Անմխիթար վիճակում են Տաշիր-Մեծավան և/ճանապարհի կամուրջը, Դարպաս համայնքի երկու կամուրջները, Վանաձոր համայնքի Հալաբյան փողոցի կամուրջը, որը քաղաքի երկու խոշոր թաղամասեր կապող հիմնական ճանապարհն է, Հ-22 (Մ-6-Դսեղ-Մարց) հանրապետական նշանակության և/ճանապարհի առաջին կիլոմետրի կամուրջը:

Լանդշաֆտի առանձնահատկություններով պայմանավորված մարզի մի շարք համայնքներում առկա են քարաթափումներ և սողանքավտանգ տարածքներ ավտոճանապարհների եւ երկաթգծի հատվածներում:

Գյուղատնտեսության զարգացման համար խնդիր է մնում համայնքների հանդամիջյան եւ դեպի հեռահար արտավայրեր-խոտհարք տանող ճանապարհները:

Մարզի տարածքով է անցնում Հայաստանը Վրաստանին կապող **երկաթգիծը**: Երկաթուղու գլխավոր գծի երկարությունը կազմում է 107 կմ (հանրապետականի 14.7%-ը), որի վրա գտնվում են 12 գործող կայարաններ: Վերջերս երկաթուղու ենթակառուցվածքների որոշակի մասը նորոգվել է, որի շնորհիվ մեծացել է հուսալիության աստիճանը:

Օդային տրանսպորտ: Լոռու մարզում գործող օդանավակայաններ չկան: Հեռանկարում քննարկման առարկա կարող է դառնալ Ստեփանավան և Օձուն համայնքների օդանավակայանների շահագործումը: Ստեփանավանի օդանավակայանը, որտեղ իրականացվել են հիմնանորոգման աշխատանքներ, պատկանում է ՀՀ ԱԻ նախարարությանը:

Էներգետիկ ենթակառուցվածքներ: Մարզի բոլոր բնակավայրերը միացված են էլեկտրական ցանցերին և ապահովված են հիմնականում անխափան և առանց լուրջ վթարների էլեկտրամատակարարմամբ:

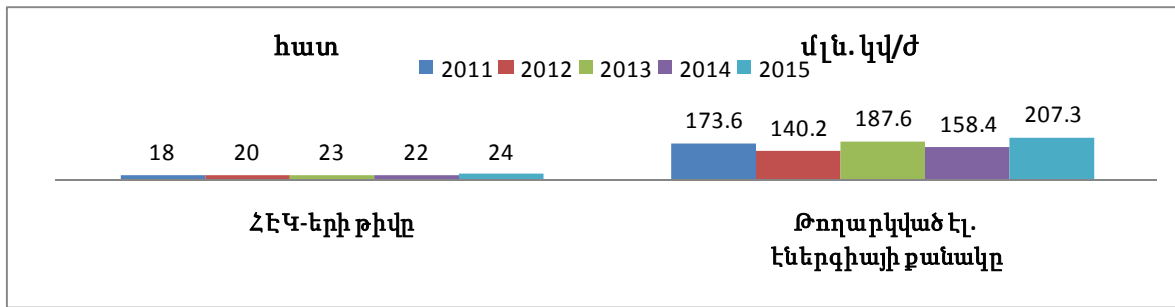
Լոռու մարզի տարածքով է անցնում ՀՀ ամենաջրառատ լեռնային գետը՝ Դեբեդը, որի ափին դեռևս նախորդ դարի 20-ական թվականներին կառուցվել է «Ձորագետ հիդրո» ՀԷԿ-ը՝ 26.4 Մվտ ընդհանուր հզորությամբ: ՀԷԿ-ն արտադրում է հանրապետության հիդրոէներգիայի 4.1% և բավարարում մարզի պահանջների շուրջ 38.8%:

Մարզում գործում են 24 ՓՀԷԿ-եր՝ ընդհանուր 64.3ՄՎտ հզորությամբ, որոնք արտադրում են ՀՀ ՀԷԿ-երի արտադրության 5.1 %:

Միևնույն ժամանակ, կառուցման փուլում են գտնվում ևս 9 փոքր ՀԷԿ-եր՝ 9 699 կՎտ ընդհանուր հզորությամբ: Փոքր հիդրոէլեկտրակայանների շահագործման դեպքում մարզում էլեկտրաէներգիայի արտադրությունը կավելանա 39.8 մլն կՎտժ-ով:

2005թ.-ին Պուշկինի լեռնանցքում՝ ծովի մակարդակից 2038մ բարձրության վրա կառուցվել է 2,64 Մվտ ընդհանուր հզորությամբ «Լոռի-1» հողմակայանը: Այն Հայաստանում շահագործված առաջին հողմակայանն է: Մարզում առկա է հողմային և հիդրո էներգետիկայի զարգացման մեծ պոտենցիալ:

**Գծապատկեր 4: ՀԷԿ-երի և հողմակայանների թիվը, թողարկված էլ. էներգիայի քանակը
Լոռու մարզում 2011-2015թթ.**



Աղբյուրը՝ Ազգային վիճակագրության ծառայության տվյալների հիման վրա կատարած վերլուծություն

Գազաֆիկացում: Մարզում գազաֆիկացված է 83 համայնք (77.6%), որտեղ բնակվում է մարզի բնակչության շուրջ 97.0 %:

Կեղտաջրերի եւ կոշտ թափոնների կառավարման ենթակառուցվածքներ: ՀՀ Լոռու մարզի, ինչպես և Շիրակի և Տավուշի մարզի բոլոր քաղաքներն ունեն կոյուղու համակարգ, սակայն մասնակի մաքրում իրականացվում է միայն Վանաձոր քաղաքում, որը սպասարկում է մարզի բնակչության 36%-ը, մնացած քաղաքների կոյուղին միացված է հոսող գետերին:

Ջրամատակարարում: Մարզում կա ջրի մաքրման կայան միայն Վանաձոր քաղաքում, հզորությունը 150լ/վ հզորությամբ, սպասարկում է քաղաքի բնակչության միայն 11%-ը: Լոռու մարզի բոլոր համայնքներում ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի շահագործումն իրականացվում է «Հայջրմուղկոյուղի» և «Լոռի ջրմուղկոյուղի» ՓԲ ընկերությունների միջոցով: Ջրամատակարարման կենտրոնացված համակարգից օգտվում է մարզի բնակչության 60%:

Լոռու մարզում Հայ-Գերմանական համագործակցության շրջանակներում KFW բանկի ֆինանսավորմամբ իրականացվում է մարզի բնակավայրերի ջրամատակարարման եւ ջրահեռացման համակարգերի բարելավման աշխատանքներ:

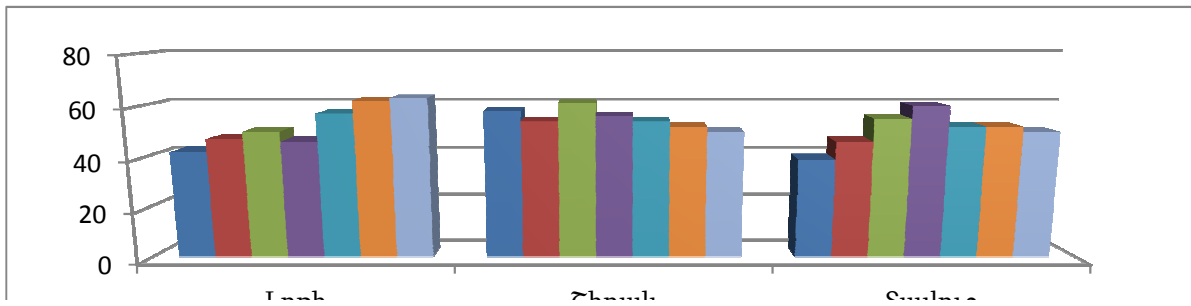
Աղբահանություն: Մարզում համակարգված աղբահանություն իրականացվում է հիմնականում քաղաքային համայնքներում: Գյուղական համայնքներում հատուկ աղբամաններ չեն նախատեսվում, աղբահանությունը կատարվում է լոկալ ձեռով, չկան պահանջվող նորմերին համապատասխան աղբավայրեր, չկան նաեւ աղբավայրերից կեղտաջրերի ֆիլտրացման համակարգեր (բացառությամբ Ալավերդի քաղաքի): Հայ-Գերմանական ֆինանսական համագործակցության շրջանակներում, Գերմանական զարգացման բանկի (KFW-ի) աջակցությամբ իրականացվում է կոշտ կենցաղային թափոնների համակողմանի կառավարման համակարգի ստեղծման ծրագիրը:

3.6 ՆԵՐՔԻՆ ԱՐՏԱԴՐԱՆՔ ԵՒ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ

Հանրապետության Համախառն ներքին արդյունքը 2015թ. կազմել է 5,058.2մլրդ. դրամ, Լոռու մարզում այն կազմել է 237.5մլրդ. դրամ, աճը 2009թ.-ի համեմատությամբ՝ 204.7%: ՀՆԱ-ի տեսակարար կշիռը հանրապետական ընդհանուր ցուցանիշում կազմել է 5.0%: Մեկ շնչի հաշվով մարզի ՀՆԱ-ն 2015թ.-ին կազմել է 1,041.807դրամ, որը զիջում է ՀՀ-ում ամենաբարձր ցուցանիշ ունեցող Սյունիքի մարզին շուրջ 1.8 անգամ, իսկ միջին հանրապետական ցուցանիշին՝ 1.6 անգամ:

ՀՆԱ-ի աճը 2009-2015թթ.-ին մեկ շնչի հաշվով կազմել է 253.6% (ամենաբարձրը ՀՀ-ում), որը արդյունք է նաեւ բնակչության զգալի նվազմանը (19.1%):

**Գծապատկեր 5: Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ-ն՝ արտահայտված երկրի միջին տոկոսային
հարաբերությամբ Լոռի, Շիրակ, Տավուշի մարզեր, 2009-2015թթ. (%)**

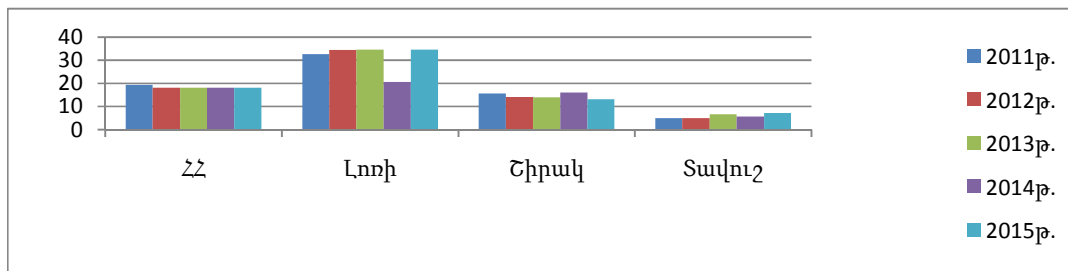


Աղբյուրը՝ ՀՀ 2016-2025թթ տարածքային զարգացման ռազմավարություն:

Հղումը՝ https://www.e-gov.am/u_files/file/decrees/arc_voroshum/2016/07/ardzanagrayinNrq064.pdf

ՀՀ-ի բարձր ցուցանիշը պայմանավորված է հանրապետությունում առաջատար արդյունաբերական մարզ լինելու հանգամանքով:

Գծապատկեր 6: ՀՀ-ի մեջ արդյունաբերության տեսակարար կշիռը՝ ՀՀ, Լոռու, Շիրակի, Տավուշի մարզերում 2011-2015թթ. (%)



Աղբյուրը ԱՎԾ - հղում՝

Արդյունաբերության համախառն ներքին արդյունքի տեսակարար կշիռը մարզի 2015թ.-ի համախառն ներքին արդյունքում կազմում է 34.6%, աճը 2011թ.-ի նկատմամբ 154.6% եւ այն գերազանցում է համեմատելի մարզերի ցուցանիշին Շիրակին՝ շուրջ 3.0 անգամ եւ Տավուշին՝ 11.1անգամ:

Աղյուսակ 8: Տնային տնտեսությունների դրամական եկամուտների արդյունքները մեկ շնչի հաշվով (միջին ամսեկան) ՀՀ-ում, Լոռու, Շիրակի, Տավուշի մարզերում 2015թ.

	Ընդամենը դրամ. եկամուտ	Այդ թվում՝						
		վարձու աշխատանք	ինքնազբաղվածություն	գյուղմթերք եւ կենդան. վաճառք	սեփական եկամուտներ	պետական թոշակներ եւ նպաստներ	տրանս-ֆերտներ	այլ եկամուտ
ՀՀ	52,377	28,800	4,842	2,674	115	9,284	4,698	1,964
Լոռի	37,413	15,410	1,587	886	0	11,171	5,486	2,873
Շիրակ	38,217	13,974	1,765	4,789	157	9,498	6,203	1,831
Տավուշ	38,592	19,985	4,384	884	106	10,443	1,082	1,708

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, էջ 218:

Հղումը՝ http://armstat.am/file/article/marz_2016_20.pdf

Մարզում մեկ շնչի ընդհանուր եկամուտները կազմում է 37413դրամ, որը հանրապետական ցուցանիշից ցածր է 1.4 անգամ: Ընտանեկան եկամուտները մարզում հիմնականում առաջանում են վարձու աշխատանքի եւ պետական թոշակների եւ նպաստների միջոցով, որոնց տեսակարար կշիռը մարզի մեկ շնչի հաշվով կազմում է 71.0%, իսկ տրանսֆերտների ցուցանիշը 1.2 անգամ գերազանցում է հանրապետականի միջին ցուցանիշը: Մարզում կառավարելի եկամուտների (վարձու աշխատանք,

ինքնազբաղվածություն, գյուղերը եւ կենդ վաճառք) ցուցանիշը կազմում է հանրապետական միջինի 49,2%, իսկ ինքնազբաղվածությունը 3,0 անգամ ցածր է հանրապետական ցուցանիշից և 2,8 անգամ Տավուշից: Աղյուսակային տվյալները ցույց են տալիս, որ մարզում գյուղատնտեսությունից ստացված եկամուտը 886դրամ բավականին ցածր է, այն զիջում է հանրապետական միջին ցուցանիշին 3,0 անգամ եւ Շիրակի մարզի ցուցանիշին՝ 5,4 անգամ: Գյուղատնտեսությունից ստացված եկամուտը մարզում կազմում է կառավարելի եկամուտների 2.3%-ը, այն դեպքում երբ հանրապետական միջինը՝ 5.1% է:

Մարզում զբաղվածների միջին եկամուտը 2015թ-ին 114293դրամ, ազգային միջինի նկատմամբ կազմում է 74.99%, Շիրակին զիջելով 15.86 տոկոսային կետ եւ Տավուշից բարձր 11.15 տոկոսային կետով:

Աղյուսակ 9: Ամսեկան անվանական աշխատավարձը ըստ տնտեսության հատկացումների ՀՀ-ում, Լոռու, Շիրակի եւ Տավուշի մարզերում (2013թ.-2015թթ.)

	Պետական (դրամ)				Ոչ պետական (դրամ)			
	2013թ.	2014թ.	2015թ.	աճը (%)	2013թ.	2014թ.	2015թ.	աճը (%)
ՀՀ	134193	146596	160522	119.6	160324	172073	184416	115.0
Լոռի	96295	104491	114293	118.7	137635	156501	177325	128.8
Շիրակ	97228	106067	116555	119.9	119389	137057	140567	117.7
Տավուշ	90080	99847	111752	124.1	125555	153526	161160	128.4

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016, վերլուծություն
(<http://armstat.am/am/?nid=81&id=1834>)

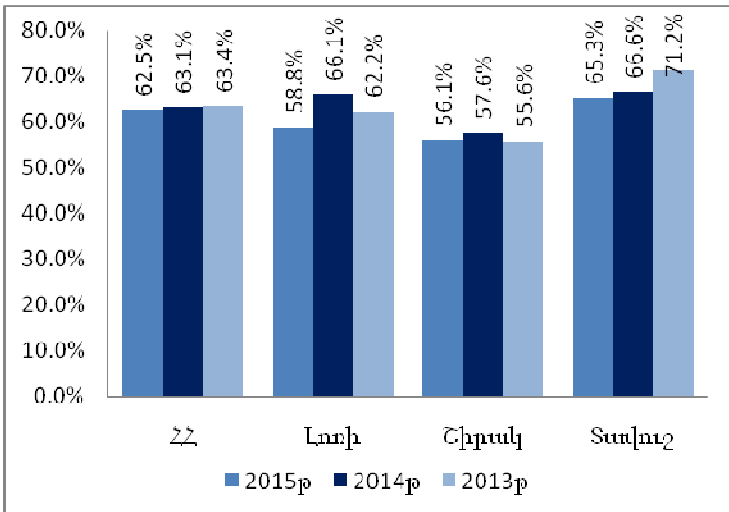
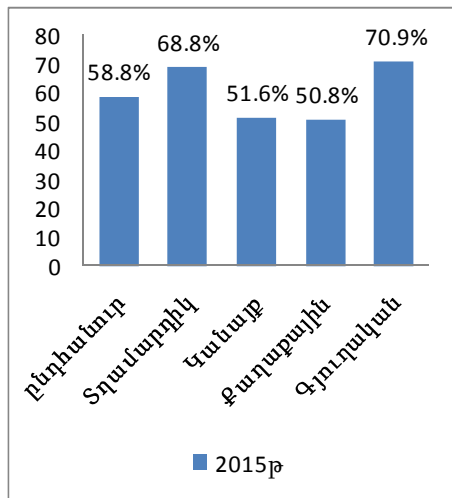
Մարզի աշխատողների ամսեկան աշխատավարձը միջին հանրապետական ցուցանիշից ցածր է, պետական հատվածում 28.8%-ով, ոչ պետականում՝ 3.8%-ով:

3.7. ԶԲԱՂՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ-ում տնտեսապես ակտիվ բնակչությունը 2015թ.-ին կազմել է 1,316.4 հազ. մարդ, որը ՀՀ ընդհանուր բնակչության 43.9%-ն է կազմում: 2015թ. Լոռու մարզում բնակվում է հանրապետության տնտեսապես ակտիվ բնակչության 8.7%-ը կամ 114.7 հազար մարդ, որը կազմում է մարզի ընդհանուր բնակչության 58.8%-ը: 2013թ.-ի նկատմամբ տնտեսապես ակտիվ բնակչության թիվը նվազել է 12.5%-ով, որը հանրապետական միջին ցուցանիշից ցածր է 3.7%-ով:

Տնտեսական ակտիվությունը Լոռու մարզում (58,8%) բարձր է քան Շիրակի մարզում (56.1%) և ցածր քան Տավուշի մարզում (65.3%): Լուրջ տարբերություններ կան տղամարդկանց (68.8%) և կանանց (51.6%), ինչպես նաև մարզի քաղաքային (50.8%) և գյուղական (70.9%) տարածքների միջև: Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ մարզի քաղաքային տարածքների ակտիվությունը հանրապետության ամենաբարձր ակտիվություն ունեցող մարզի (Վայոց Ձոր) մակարդակին զիջում է 1.4 անգամ:

Գծապատկեր 8: ՀՀ Լոռու մարզի տնտեսական ակտիվությունը 2015թ եւ համեմատությունը այլ մարզերի հետ (%)



Աղբյուր՝ ԱՎԾ Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2015 թվականին
http://armstat.am/file/article/sv_12_15a_141.pdf

2015թ. արդյունքներով զբաղվածների թիվը մարզում կազմել է 96.7 հազ.մարդ (49.6%), որը հանրապետական միջին ցուցանիշից ցածր է 1.3%-ով: Այն իր մեջ ընդգրկում է նաև գյուղատնտեսության մեջ զբաղվածները՝ 46.1 հազ.մարդ (42.7%): Զբաղվածության մակարդակը զգալիորեն ցածր է մարզի քաղաքային համայնքներում (37.0%) և կանանց շրջանում (43.0%):

Աղյուսակ 10: Զբաղվածության մակարդակը 2012-2015թթ. (%)

	Տ/թ	Ընդամենը	Տղամարդ	կին	քաղաք	գյուղ
ՀՀ	2015թ.	50.9	59.8	43.8	47.6	64.7
	2014թ.	52.0	61.6	44.5	44.9	64.5
	2013թ.	53.2	62.3	45.8	44.6	68.2
	2012թ.	51.9	60.2	45.2	42.5	69.4
Լոռի	2015թ.	49.6	58.6	43.0	37.0	68.5
	2014թ.	54.9	62.8	50.0	44.6	70.9
	2013թ.	50.3	57.6	45.1	39.5	65.4
	2012թ.	48.9	52.7	46.1	37.0	67.8

Աղբյուր՝ ԱՎԾ ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2015 թվականին
 Հղումը՝ (http://armstat.am/file/article/sv_12_15a_141.pdf)

Լոռու մարզում զբաղվածների մեջ 52.8%-ը ոչ ֆորմալ զբաղված է:

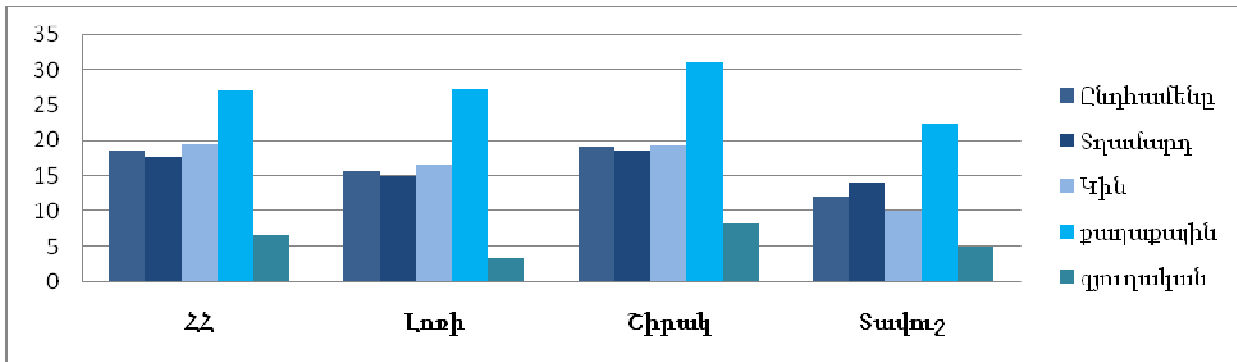
Աղյուսակ 11. Ոչ ֆորմալ զբաղվածությունն ըստ տնտեսության ոլորտների

	1 000 աշխատատեղ						Ընդամենը զբաղվածության նկատմամբ, %					
	ընդամենը		գյուղատնտեսական		ոչ գյուղատնտեսական		ընդամենը		գյուղատնտեսական		ոչ գյուղատնտեսական	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
ՀՀ	584.0	526.3	419.9	401.5	164.1	124.8	49.9	47.7	99.3	99.0	22.0	17.9
ԼՈՐԻ	74.7	52.8	64.4	46.1	10.2	6.8	60.6	51.4	99.4	98.5	17.6	12.1
ՇԻՐԱԿ	65.1	54.3	51.2	46.5	13.8	7.8	62.1	60.6	100.0	100.0	25.8	18.1
ՎԱՅՈՑ ՁՈՐ	14.9	14.2	12.6	12.5	2.3	1.7	56.1	54.5	98.2	99.8	16.8	12.5

Աղբյուր՝ ԱՎԾ ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2015 թ.: Հղումը՝ http://armstat.am/file/article/sv_12_15a_141.pdf

Ինչպես հանրապետությունում այնպես էլ Լոռու մարզում բարձր է գործազրկության մակարդակը: 2015թ.-ին այն կազմել է 15.7%, որը հանրապետական միջին մակարդակից ցածր է 2.8%-ով: Տղամարդկանց գործազրկությունը մարզում կազմել է 14.9%, իսկ կանանցը՝ 16.5%: Մարզում գործազրկությունը մակարդակը գյուղական համայնքներում միջին հանրապետական ցուցանիշից ցածր է շուրջ 2 անգամ, իսկ մարզի քաղաքային համայնքներից շուրջ 8.0 անգամ:

Գծապատկեր 9: Գործազրկության մակարդակը 2015թ. (%)



Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016, (http://armstat.am/file/article/marz_2016_16.pdf)

Աղյուսակ 12. Աշխատուժի առաջարկը, 2015թ. դեկտեմբեր

	Աշխատանք փնտրողներ		նրանցից՝ գործազուրկներ			
	ընդամենը, մարդ	նրանցից՝ երիտասարդներ	ընդամենը, մարդ	նրանցից՝ երիտասարդներ		
Ընդամենը	88,928	21,962	77,004	19,007	25%	25%
Լոռի	11,159	2,899	10,728	2,775	26%	26%
Շիրակ	15,392	4,806	12,909	3,908	31%	30%
Տավուշ	5,916	2,032	5,220	1,818	34%	35%

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ վերլուծություն, «ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2015թ. հունվար-դեկտեմբերին» զեկույց, Հղումը՝ (http://www.armstat.am/file/article/sv_12_15a_141.pdf)

2015թ. Լոռու մարզում աշխատանք փնտրողների 96.1%-ը գործազուրկներ են, որից 24.9%-ը՝ երիտասարդներ. այն դեպքում երբ հանրապետական միջին ցուցանիշում աշխատանք փնտրողների 86.6%-ն է գործազուրկ. որից 21.4% երիտասարդներ: Երիտասարդների գործազրկության տեսանկյունից մարզը գտնվում է հանրապետության միջին ցուցանիշներից ցածր:

Աղյուսակ 13. Աշխատանք փնտրողներ և աշխատանքով ապահովվածներ, 2015թ. մարդ

	Աշխատանք փնտրողներ, մարդ			Աշխատանքով ապահովվածներ, մարդ		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
ՀՀ	65,199	72,606	88,928	12,659	11,495	10,073
ԼՈՐԻ	7,334	8,503	11,159	1,005	1,153	1,179
ՇԻՐԱԿ	8,964	11,496	15,392	967	983	1,006
ՏԱՎՈՒՇ	4,147	4,811	5,916	598	511	536

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016, Հղումը՝ (http://armstat.am/file/article/marz_2016_16.pdf)

Լոռում աշխատանքի տեղավորվածների քանակը 2015թ. կազմում է աշխատանք փնտրողների 10.6%-ը, այն դեպքում երբ 2013թ.-ին աշխատանքի տեղավորվել են աշխատանք փնտրողների 13.7%:

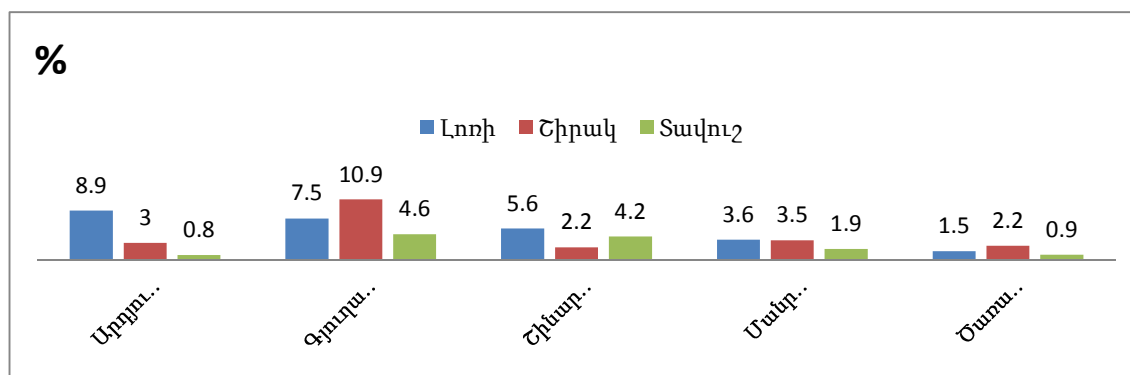
2015թ-ին մարզում 4.1%-ով ավելի շատ են աշխատանքով ապահովվածները. քան Շիրակի մարզում: Հանրապետության ցուցանիշները նույնպես ունեն նվազման միտումներ, 2013թ. այս ցուցանիշը կազմել է 19.42% և նվազել մինչև 2015թ. հասնելով 11.33%:

3.8 ՌԵԳԻՈՆԱԼ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ, ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՈԼՈՐՏՆԵՐ: 2015թ. մարզի արդյունաբերության, շինարարության, գյուղատնտեսության, տրանսպորտի, առևտրի և ծառայությունների բնագավառներում գրանցված 18037 ձեռնարկություններից և անհատ ձեռնարկատերերից տնտեսական գործունեություն են ծավալել 8593-ը (47.6%), որից՝ 495-ը արդյունաբերության ոլորտում: 2011թ. նկատմամբ մարզի ՀՆԱ-ի աճը կազմել է 145.6%, իսկ արդյունաբերության ոլորտում 154.6%: Նույն ժամանակաշրջանում նշված բնագավառներում աշխատողների թիվը նվազել է 84.8%, կազմելով 18875 մարդ, իսկ արդյունաբերությունում աշխատողների միջին ցուցակային թիվը աճել է 106.6%-ով, կազմելով 6884 մարդ:

Արդյունաբերության ոլորտի վերլուծությունից պարզ է դառնում որ մարզի ձեռնարկությունների մեծամասնությունը ՓՄՁ-ներ են, սակայն արդյունաբերական արտադրանքի ընդհանուր ծավալում շուրջ 76%-ը բաժին է ընկնում 9 խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկություններին, փոքր և միջին բիզնեսին՝ 24%-ը:

2015թ մարզի տնտեսության հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները ՀՀ համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են՝ արդյունաբերության 8.9%, գյուղատնտեսություն՝ 7.5%, շինարարություն՝ 5.6%, մանրածախ առևտուր՝ 3.6% և ծառայությունների՝ 1.5%: Հաշվի առնելով մարզի բնակչության տեսակարար կշիռը ՀՀ բնակչության կազմում՝ 7.5% է, պարզ է դառնում, որ մարզի արդյունաբերության զարգացվածության աստիճանը ավելի բարձր է քան միջին հանրապետության ցուցանիշը, գյուղատնտեսության ցուցանիշը հավասար է հանրապետության միջինին, մնացած ցուցանիշներով մարզը ցածր է գտնվում հանրապետության միջին ցուցանիշներից:

Գծապատկեր 10: Տնտեսության հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները Լոռու, Շիրակի և Տավուշի մարզերում 2015թ.

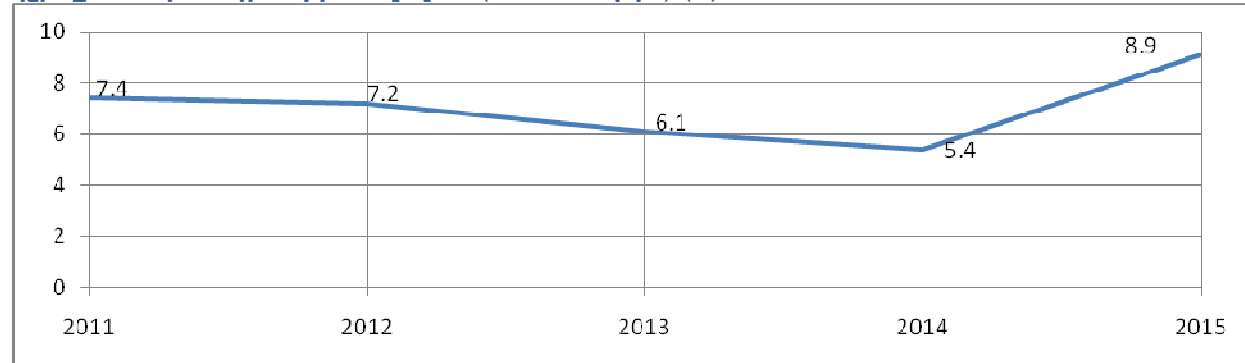


Աղբյուրը՝ ԱՎԾ - ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016
Հղումը՝ <http://armstat.am/am/?nid=81&id=1834>

Արդյունաբերություն: Լոռու մարզի տնտեսության առաջատար ճյուղն է (Թումանյանի տարածաշրջան): Արդյունաբերության հիմնական ուղղությունները հանքագործական (միակ մարզը ՀՀ հյուսիսային մարզերից), մշակող (մասնավորապես՝ մետաղագործական և սննդի) և թեթև արդյունաբերություններն են (Վանաձորում՝ թեթև արդյունաբերությունը և մեքենաշինությունը, Ստեփանավանում, Տաշիրում և Սպիտակում՝ սննդի արդյունաբերությունը):

Մարզի արդյունաբերության ընդհանուր ծավալում հանքարդյունաբերության տեսակարար կշիռը կազմել է 45.7%, մշակող արդյունաբերությանը՝ 43.8%, էլ.էներգիայի արտադրությանը՝ 9.6%, ջրամատակարարմանը և այլ ճյուղերինը՝ 0.9%:

Գծապատկեր 11: ՀՀ Լոռու մարզի արդյունաբերական արտադրանքի տեսակարար կշիռը ՀՀ արտադրանքի ծավալում (2011-2015թթ.) (%)



Աղբյուրը՝ ԱՎԾ - ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016

Հղումը՝ http://armstat.am/file/article/marz_2016_10.pdf

2015թ. մարզի արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը (ընթացիկ գներով) 2011թ. համեմատությամբ աճել է 163.7%-ով, հանրապետության 132.8%-ի, Շիրակի մարզի 95.4%-ի և Տավուշի մարզի 161.7%-ի դիմաց: Միայն 2015թ. ընթացքում մարզի 4 արդյունաբերական ձեռնարկություններ դադարեցրել են իրենց գործունեությունը, իսկ 6-ը սկսել են արտադրանք թողարկել:

2015թ. մարզում գործել են 25 փոքր ՀԷԿ և 1 հողմակայան, որոնք արտադրել են 207.3 մլն ԿՎտ/ժամ էլեկտրական էներգիա, աճը 2014թ. նկատմամբ կազմել է 125.6%: ՀԷԿ-ի արտադրանքը կազմում է հանրապետության ՀԷԿ-ի արտադրանքի 9.2%:

Մարզում առկա են մետաղական հանքավայրեր (պղինձի, ոսկու, մոլիբդենի, բազմամետաղների, ֆելզիտային և դացիտային տուֆեր, հանքային ջրեր և այլն):

Հիմնախնդիր են հանդիսանում գործող ձեռնարկությունները, որոնք աշխատում են հիմնականում իրենց հզորությունների 15%-30% սահմաններում, ունեն վերազինման կարիք նոր սարքավորումներով և տեխնիկայով, ինչպես նաև նոր շուկաների բացահայտման:

Գյուղատնտեսություն - Լոռու մարզում առկա է շուրջ 39,7 հազար գյուղացիական, 23 ֆերմերային խոշոր տնտեսություններ, որոնցից 4-ը հողագործական, 2-ը՝ թռչնաբուծական, 17-ը՝ անասնաբուծական: Մարզում զարգացած է մեղվաբուծությունը, կաթի, պտուղ-բանջարեղենի վերամշակումը:

2015թ.-ին գյուղատնտեսական համախառն արտադրանքի ծավալը 2011թ.-ի նկատմամբ աճել է 131.7%-ով:

Աղյուսակ 14: Մեկ շնչի հաշվով համախառն գյուղատնտեսական արտադրանքը ՀՀ-ում, Լոռու, Շիրակի և Տավուշի մարզերում, 2011-2015թթ. (ՀՀ դրամ)

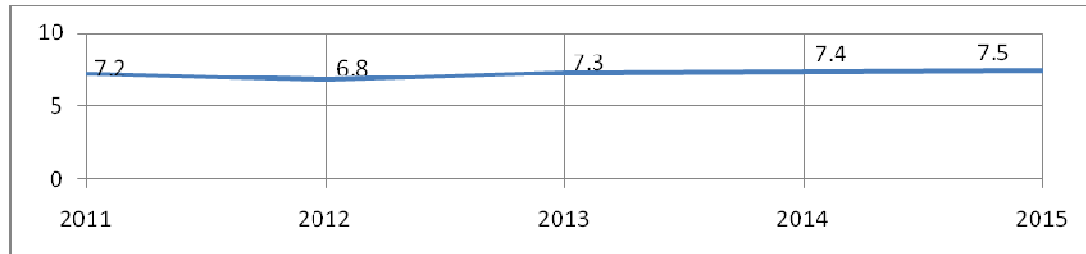
	2011թ.	2012թ.	2013թ.	2014թ.	2015թ.	2015թ. աճը 2011թ. նկատմամբ (%)
ՀՀ	263123	278007	304630	330001	333889	126.9
Լոռի	242360	244567	292461	323684	334222	137.9
Շիրակ	368901	374055	428111	442370	450247	122.0
Տավուշ	302488	314887	343260	358326	366534	121.2

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ - ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016

Հղումը՝ (http://armstat.am/file/article/marz_2016_11.pdf)

Լոռու մարզում 2015թ. մեկ շնչի հաշվով համախառն գյուղատնտեսական արտադրանքը գրեթե հավասար է հանրապետական միջին ցուցանիշին, սակայն 1.3 անգամ զիջում է Շիրակի մարզի և 1.1 անգամ Տավուշի մարզի ցուցանիշներին: 2015թ.-ին 2011թ.-ի. համեմատությամբ մարզում մեկ շնչին ընկնող համախառն գյուղատնտեսական արտադրանքը ավելացել է 137.9%-ով:

Գծապատկեր 12: ՀՀ Լոռու մարզի գյուղատնտեսական արտադրանքի տեսակարար կշիռը հանրապետության արտադրանքի ծավալում (2011-2015թթ.) (%)



Աղբյուրը՝ ԱՎԾ - ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016 (http://armstat.am/file/article/marz_2016_11.pdf)

2011թ. համեմատությամբ Լոռու մարզի հացահատիկային և հատիկալնդեղենային մշակաբույսերի ցանքատարածությունները 2015թ ավելացել են 164.7%-ով, միջին հանրապետական 127.5% աճի դիմաց: Սակայն մշակաբույսերի միջին բերքատվությունը զիջում է հանրապետական միջին ցուցանիշներին, որի պատճառները հիմնականում ինտենսիվ տեխնոլոգիաների, մարզի կլիմայական պայմաններին հարմարեցված սերմացուների բացակայությունն է, գյուղատնտեսական տեխնիկայի ֆիզիկական և բարոյական մաշվածությունը:

Մարզի 21 համայնքներում կա 36 հակակարկտային կայաններ՝ որը բավարար չէ մարզի ցանքատարածությունները պաշտպանելու բնական աղետներից:

90- ականների հետ համեմատ մարզում կրճատվել է պտղատու այգիները (2.3 հազար հա): Վերջին հինգ տարում մարզի ոռոգման համակարգի բարելավման համար կատարվել է ավելի քան 550 մլն. դրամի ներդրումներ: Սակայն այսօր էլ մարզի ավելի քան 9610 հա ոռոգելի հողատարածքներից փաստացի ոռոգվում չուրջ 2,5-3,0 հազ. հա:

2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ 2011թ. համեմատությամբ մարզում խոշոր եղջերավոր կենդանիների թիվը աճել է 118.3%-ով, որից կովեր՝ 122,6%-ով: Տաշիրի դաշտավայրը ալպիական գոտի է: Այստեղ են պատրաստվում հանրահայտ «Լոռի» և «Չանախ» պանիրները:

Որպես աղետի գոտի, մարզում վերջին տարիներին զգալի աշխատանքներ են տարվել **Շինարարության** ոլորտում: 2015թ. հիմնական միջոցների գործարկման ծավալը մարզում կազմել է 7897.2 մլն դրամ, որը 2011թ. մակարդակը գերազանցել է 170.4%-ով, այն դեպքում, երբ այն հանրապետությունում նվազել է՝ 72.7%: Հիմնական միջոցների գործարկման ամենամեծ ծավալը մարզում եղել է 2014թ.՝ 100 749.9 մլն դրամ, երբ շահագործվել է «Թեղուտ» ՓԲԸ-ն: Մեկ շնչի հաշվով շինարարության ծավալը 2015թ. մարզում կազմել է 119449 դրամ, միջին հանրապետական 160574 դրամի դիմաց(74.4%):

Առևտուր և ծառայություններ: ՀՀ Լոռու մարզում գործում է 1002 մանրածախ առևտրի օբյեկտ, շրջանառությունը 2015թ.-ին կազմել է 47165.6 մլն դրամ, իսկ տեսակարար կշիռը հանրապետության առևտրի ծավալում կազմել է 3.6%, 2011թ. 2.0%-ի դիմաց: Միջին հաշվով մարզի մեկ շնչին ընկնող առևտրի շրջանառությունը կազմել է 208237 դրամ, միջին հանրապետական 437329 դրամի դիմաց: Մեկ բնակչին ընկնող առևտրի շրջանառությունը հանրապետության միջինի նկատմամբ կազմում է 47.6%, Շիրակի մարզի 43.5%-ի և Տավուշի մարզի 44.7%-ի դիմաց:

ՀՀ Լոռու մարզի ծառայությունների ծավալը 2015թ. կազմել է 17593.8 մլն դրամ, որի տեսակարար կշիռը հանրապետության ծառայությունների ծավալում կազմել է 1.5%, 2011թ. 1.7%-ի դիմաց կամ նվազել է 0.2 տոկոսային կետով: Միջին հաշվով մեկ բնակչին ընկնող ծառայությունների ծավալը մարզում 2015թ. կազմել է 77677 դրամ, որը միջին հանրապետականից ցածր է 4.9 անգամ, այն զիջում է Երևան քաղաքին 11.2 անգամ:

Զբոսաշրջություն: Մարզում գործում են 67 հյուրանոցային տնտեսություններ՝ 1600/2000 մարդ-օր հզորությամբ: 2011թ-ի դրությամբ դրանց թիվը կրկնապատկվել է: Հյուրատների թիվը արագորեն աճում է հատկապես գյուղական համայնքներում: Զբոսաշրջիկների թիվը վերջին 3 տարում եռապատկվել է (շուրջ 90.0 հազ. զբոսաշրջիկ), որոնցից 21.7%-ն են միայն օգտվել հյուրանոցային ծառայություններից: Հյուրանոցային տնտեսությունների թվով Լոռին զիջում է Տավուշին: Ոլորտի զարգացման համար բազմաթիվ միջազգային ծրագրերով վերջին 5 տարիներին ստեղծվել են զբոսաշրջային 5 կենտրոններ Ալավերդի, Դսեղ, Ստեփանավան, Սպիտակ, Փամբակ համայնքներում:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ: Վանաձորի տեխնոլոգիական կենտրոնի շահագործումը լայն հնարավորություն է մարզը դարձնելու տարածաշրջանային բարձր տեխնոլոգիաների միջազգային կենտրոնի: Այն ենթադրում է նոր աշխատատեղերի ստեղծում: 2016-ին ՎՏԿ-ի ծրագրերի շրջանակներում վերապատրաստվել են ավելի քան 2000 աշակերտ-ուսանողներ, եւ ստեղծվել 4 նոր ընկերություններ:

Նախատեսվում է Վանաձորում ԹՈՒՄՈ կենտրոնի մասնաճյուղի հիմնում:

Նոր տեխնոլոգիաների ներդրմամբ մարզի գյուղական կյանքի ակտիվացմանն ուղղված՝ Դեբեդ համայնքի հովտում կառուցվում է ՀՀ-ում առաջին Սմարթ կենտրոնը:

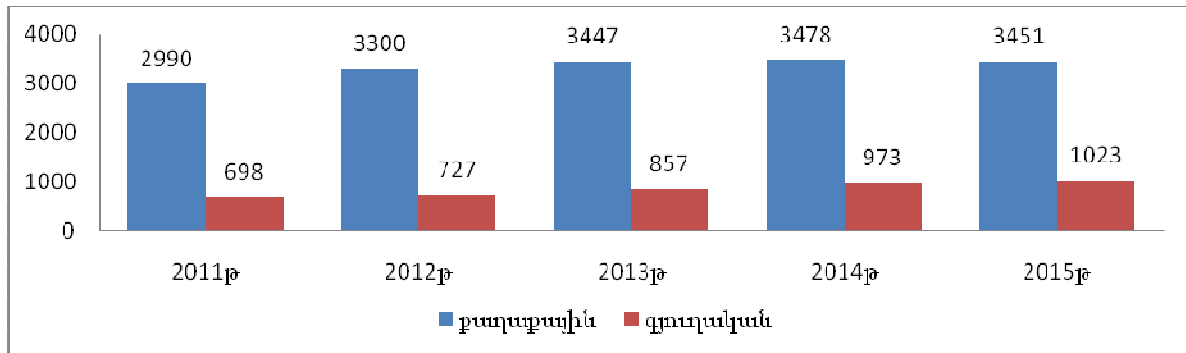
Արտահանում: 2015թ արտաքին ապրանքաշրջանառությունը մարզում ունի այսպիսի տեսք՝ արտահանում 184.4 մլն դոլար, ներմուծում՝ 70.8 մլն դոլար: Մարզի արտահանման ծավալները 2011 թ. նկատմամբ աճել են շուրջ 1.45 անգամ, իսկ ներմուծման ծավալները կազմում են 2011 թ. շուրջ 83%: Լոռու մարզի արտահանումը կազմում է ՀՀ արտահանման շուրջ 11.1%:

Մարզից հիմնականում արտահանվում է կոնվերտորային (սև) պղինձ, պղնձի խտանյութ, գազակտրիչ սարքեր, հագուստեղեն, պանիր, պահածոներ և այլն: Մարզի արդյունաբերական արտադրանքի 66,8 %-ն արտահանվում է ԱՊՀ և այլ երկրներ:

3.9 Կրթություն, հետազոտություն, մարդկային կապիտալ

Լոռու մարզում գործում են 66 նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններ (ՆՈՒՀ) 151 խմբով, որից 37-ը գործում են քաղաքային, 29-ը՝ գյուղական բնակավայրերում, 2011թ-ի դրությամբ ՆՈՒՀ-երի քանակն ավելացել է 7-ով: Նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններ հաճախող երեխաների թիվը 2015թ-ին մարզում կազմել է 4474 երեխա, որոնցից քաղաքային բնակավայրերում 3451 երեխա (77.1%), գյուղական բնակավայրերում՝ 1023 երեխա (22.9%): 2015թ.-ի դրությամբ ՆՈՒՀ հաճախող երեխաների թվի աճը 2011թ-ի նկատմամբ կազմել է 121.3%, որը միջին հանրապետականից բարձր է 7.4%-ով: Երեխա-մանկավարժ հարաբերակցությունը 2015թ.-ին կազմում է 12.6/1 հանրապետական միջինի 12.1/1-ի դիմաց: 10.0 հազ. բնակչի հաշվարկով, 2015թ.-ին մարզում ՆՈՒՀ-երի թիվը հանրապետական միջինից բարձր է 8.1%-ով, սակայն զիջում է Տավուշի մարզի ՆՈՒՀ-երի քանակին 1.6 անգամ, հաճախող երեխաների թիվը 2015թ-ի դրությամբ մնում է ցածր 198.84 զիջելով հանրապետական միջինին 21%-ով:

Գծապատկեր 13: 2011-2015թթ. Լոռու մարզի համայնքային և գերատեսչական նախադպրոցական հաստատություններում երեխաների թվաքանակը ըստ քաղաքային ու գյուղական համայնքների



Աղբյուրը՝ Ազգային վիճակագրության ծառայության տվյալների հիման վրա կատարած վերլուծություն

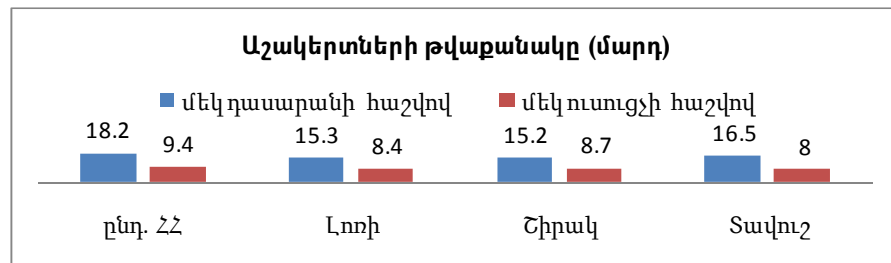
2015 թ.-ին ՀՀ Լոռու մարզում գործել է **166** պետական հանրակրթական ուսումնական հաստատություն, որից **68-ը**՝ հիմնական, **82-ը**՝ միջնակարգ, **11-ը**՝ ավագ, **3-ը**՝ հատուկ (դրանցից 2 հատուկ (օժանդակ) 1-ը՝ հատուկ խորացված ուսուցմամբ) և **2** վարժարան:

Ընդհանուր առմամբ 2015թ. Լոռու մարզի աշակերտների թվաքանակը (29625 աշակերտ) 2011թ-ի նկատմամբ նվազել է 3506 աշակերտով (10.6%):

2015թ. մարզի միջնակարգ կրթությամբ 2125 շրջանավարտներից ԲՈՒՀ և ՄՄՈՒՀ են ընդունվել 1043-ը (49.1%) միջին հանրապետական 57.2%-ի դիմաց: Ուսուցիչների քանակը 3518 է, որից կին՝ 3003-ը (85.4%), բարձրագույն կրթությամբ՝ 3265 ուսուցիչ (92.8%): Ոչ բարձրագույն կրթությամբ ուսուցիչների հիմնական մասն աշխատում է սահմանամերձ և քիչ թվով աշակերտ ունեցող գյուղական համայնքների դպրոցներում:

Մարզի դպրոցներից 86-ի (51.8%) շենքային պայմանները բարվոք է, 47-ը (28.3%) կարիք ունի հիմնանորոգման, 33-ը՝ ընթացիկ նորոգման:

Գծապատկեր 14: Հանրակրթական դպրոցների տեսակարար ցուցանիշները ըստ ՀՀ-ի, Լոռու, Շիրակի, Տավուշի մարզերի, 2015-2016 ուտարում



Աղբյուրը՝ ԱՎՍ - Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական վիճակը 2015 թվականին
http://armstat.am/file/article/soc_15_2.pdf

Աղյուսակ 15: Դպրոցներ

Դպրոցներ, 2015/2016 ուսումնական տարում	Լոռի	Տավուշ	ՀՀ
Դպրոցների քանակը, ընդամենը	166	82	1,438
Դպրոցների քանակը, 10 000 բնակչի հաշվով	7.38	6.53	4.80
Աշակերտների թվաքանակը	29,625	15,993	364,398
Աշակերտների թվաքանակը, 10 000 բնակչի հաշվով	1,316.67	1,274.34	1,215.23
Միջին հաշվով մեկ դպրոց հաճախում են	178.5	195.0	253.4
Դասարանների քանակը մեկ դպրոցում	11.7	11.8	13.9

Միջին հաշվով մեկ դասարան հաճախում են	15.3	16.5	18.2
Մանկավարժների թվաքանակը	3,518	2,005	38,690
Մանկավարժների թվաքանակը, 10 000 բնակչի հաշվով	156.36	159.76	129.03
Մեկ մանկավարժին ընկնող աշակերտների թվաքանակը	8.4	8.0	9.4
Մեկ դպրոցում աշխատող մանկավարժների թվաքանակը	21.2	24.5	26.9

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ - Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական վիճակը 2015 թվականին
http://armstat.am/file/article/soc_15_2.pdf

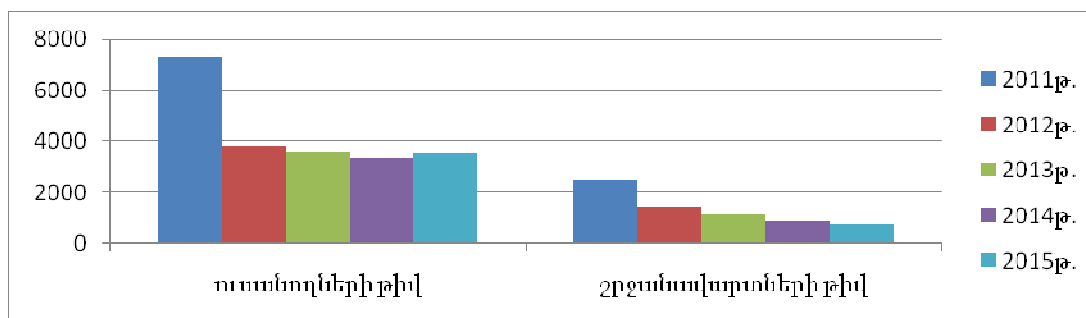
ՀՀ Լոռու մարզում գործում են թվով 9 միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություն, որից 1-ը ոչ պետական, և 2ը՝ արհեստագործական: Ուսումնական հաստատություններում իրականացվում է 99 մասնագիտություններով ուսուցում:

Մարզում միջին մասնագիտական հաստատությունների ուսանողների թիվը 2015թ.-ին 1689, 2011թ. նկատմամբ այն նվազել է 580-ով (25,6%): Մանկավարժադասախոսական անձնակազմի թվաքանակը կազմում է 313 մարդ: Ուսանողների 78,4% -ը սովորում է ավճար:

Մարզում միջին մասնագիտական կրթական ուսումնական հաստատությունների ռացիոնալացման ծրագրի մշակման անհրաժեշտություն կա:

2015 թվականի դրությամբ ՀՀ Լոռու մարզում գործում է թվով 4 (որից 2-ը մասնաճյուղ) պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատություն՝ 3522 ուսանողներով, որոնցից 2185 կին, առկա ուսուցմամբ ուսանողների թիվը 1776 մարդ:

Գծապատկեր 15: ԲՈՒՀՆԵՐ

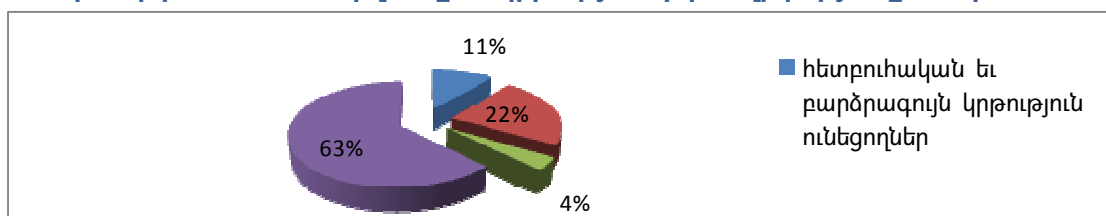


Աղբյուրը՝ ԱՎԾ - Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական վիճակը 2015 թվականին
http://armstat.am/file/article/soc_15_6.pdf

Մարզում գործում է նաև 1 ոչ պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատություն 511 ուսանողներով, որից առկա ուսուցմամբ ուսանողներ՝ 143:

Ըստ կրթական ցենզի հետբուհական և բարձրագույն կրթություն ունեցողների թիվը մարզում կազմում է գործազուրկների թվի 10,9%-ը, Վանաձորում՝ 15.2%, թերի բարձրագույն և միջին մասնագիտական կրթություն ունեցողները՝ 22.5%-ը, Վանաձորում՝ 20.8%-ը, նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) կրթություն ունեցողները՝ 3,9%-ը, Վանաձորում՝ 1.8%-ը, միջնակարգ կրթություն ունեցողները՝ 62.7%-ը, Վանաձորում՝ 62.1%-ը:

Գծապատկեր 16: Լոռու մարզում ըստ կրթության գործազրկությունը 2015թ.



Ըստ կրթության վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ գործազուրկների ընդհանուր թվի մեջ մեծ տեսակարար կշիռ ունի ընդհանուր միջնակարգ կրթություն ունեցողների թիվը (63%), որը պայմանավորված է նրանով, որ ընդհանուր միջնակարգ կրթություն ունեցողները չունեն մասնագիտություն և որակավորում, որոնք մրցունակ չեն գործատուների կողմից ներկայացված թափուր աշխատատեղերի նկատմամբ պահանջների բավարարման համար:

Լոռու մարզում կրթության ոլորտը կարևորվում է որպես կայուն առաջընթացի, մարդկային կապիտալի վերարտադրության ու զարգացման գլխավոր նախապայմաններից մեկը, ինչպես նաև տնտեսության առաջընթացն ապահովող առաջնային գործոն եւ այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ է կրթությունը համապատասխանեցնել աշխատաշուկայի պահանջներին: Վանաձորի տեխնոլոգիական կենտրոնն այսօր ռեալ հնարավորությունն է, նախկին հզոր տնտեսությունից դեռևս մնացած առկա մարդկային ներուժով հանդերձ, նոր շունչ հաղորդելու տարածաշրջանի զարգացմանը՝ տնտեսության տարբեր ճյուղերում (քիմիա, սարքաշինություն, մեքենաշինություն, ռոբոտոտեխնիկա եւ այլն):

3.10. ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՆԵՐԱՌՈՒՄ

Տնային տնտեսությունների թիվը մարզում կազմել է 64285, որից 41%-ը գյուղական բնակավայրերում և 59%-ը՝ քաղաքային բնակավայրերում: Ժամանակավոր կացարաններում բնակվող տնային տնտեսությունների քանակը 1790 է կամ ընդհանուր տնային տնտեսությունների 2,8%-ը: Կիսակառույց տներում բնակվող տնային տնտեսությունների քանակը: Ընտանեկան նպաստառու ընտանիքների քանակը 20319 է կամ մարզի ընդհանուր տնային տնտեսությունների շուրջ 31.6%-ը և հանրապետության նպաստառու ընտանիքների 19.1%-ը (2015թ):

Բնակարանային պայմաններ և կենսապայմաններ. մարզում առկա են 52931 բնակելի տներ և 2199 բազմաբնակարան շենքեր՝ 39205 բնակարաններով: Մարզի բնակարանային ֆոնդը 2015թ. կազմել է 9.2մլն.մ² (քաղաքներում՝ 5.2մլն.մ², գյուղերում՝ 4.0մլն մ²), որը կազմում է հանրապետության բնակարանային ֆոնդի 12.3%-ը: Մարզի բնակչության ապահովվածությունն ընդհանուր բնակ.մակերեսով բարձր է ինչպես միջին հանրապետական ցուցանիշից 31.6 մ², այնպես էլ Տավուշի մարզի ցուցանիշից 36.4 մ² սակայն ցածր է Շիրակի մարզի ցուցանիշից 41.4 մ²:

Աղյուսակ 16: Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր մակերեսով

	Ընդամենը, մ ²			այդ թվում՝ բնակավայրերում					
				քաղաքային			գյուղական		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
ՀՀ	30.9	31.4	31.6	26.2	26.7	26.9	39	39.5	39.8
Լոռի	38.4	39.7	40.2	37.2	38.5	38.8	40.1	41.6	42.1
Շիրակ	40	40.5	41.4	34.6	34.1	35.2	47.5	49.5	50
Տավուշ	35.9	36.1	36.4	28.5	28.6	28.9	41.3	41.6	41.9

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, Հայաստանի Հանրապետության բնակարանային ֆոնդը և կոմունալ տնտեսությունը 2015 թվականին (http://armstat.am/file/article/b_f_2016_1.pdf)

Լոռու մարզի գազաֆիկացման մակարդակը կազմում 77.6%, 2016թ. հունվարի 1-ի դրությամբ Լոռու մարզում գազիֆիկացված են 64118 բնակարաններ և բնակելի տներ, որը կազմում է մարզի բնակարանների և բնակելի տների 69.6%-ը: Շիրակի մարզում գազաֆիկացված է 75201 բնակարաններ և բնակելի տներ, որը կազմում է Շիրակի մարզի բնակարանների և բնակելի տների 73.6%-ը, իսկ Տավուշի մարզում գազաֆիկացված է 42152 բնակարաններ և բնակելի տներ, որը կազմում է մարզի բնակֆոնդի 63.3%-ն: Գազիֆիկացված չէ Լոռու մարզի բնակարանների և բնակելի տների շուրջ 31.4%-ը:

Մարզում վթարային շենքերում ապրող բնակիչների թիվը կազմում է 503 մարդ կամ մարզի բնակչության 0,2%-ը, տանիքի վերանորոգման խնդիր ունեցող շենքերում ապրող բնակչության թվաքանակը՝ 27674 մարդ կամ մարզի բնակչության 12.3%-ը, ջրամատակարարման խնդիր ունեցող շենքերում ապրող բնակչության թվաքանակը՝ 4760 մարդ կամ մարզի բնակչության 2,1%-ը,

ջրահեռացման խնդիր ունեցող շենքերում ապրող բնակչության թվաքանակը՝ 6784 մարդ կամ մարզի բնակչության 3.0%-ը:

Աղքատության մակարդակը Լոռու մարզում 2015թ-ին աղքատության ցուցանիշը 36.2%, որը 2008թ.-ի համեմատ աճել է 2.0%-ով, որը բարձր է հանրապետական միջին ցուցանիշից 6.4%-ով, իսկ Շիրակի մարզում՝ նվազել է 2.9%-ով, որը բարձր է հանրապետական միջին ցուցանիշից 15.5%-ով, Տավուշի մարզում աղքատությունը աճել է 12.1%-ով, հանրապետականի ցուցանիշից բարձր է 5.5%-ով: Աղքատության մակարդակը Լոռու մարզում 2015թ.-ին 2012թ-ի համեմատ նվազել է 2.5%-ով, աղքատության մակարդակը բարձր է հանրապետական միջին ցուցանիշից 6.4%-ով, իսկ Շիրակի մարզից ցածր է՝ 9.1%-ով: Ծայրահեղ աղքատների 2012թ համեմատությամբ նվազել է 0,6 %-ով սակայն այն միջին հանրապետական ցուցանիշից բարձր է 0,8%-ով:

Աղյուսակ 17: Աղքատության մակարդակը, %

	2012		2013		2014		2015	
	Աղքատ	որից՝ ծայրահեղ աղքատ	Աղքատ	որից՝ ծայրահեղ աղքատ	Աղքատ	որից՝ ծայրահեղ աղքատ	Աղքատ	որից՝ ծայրահեղ աղքատ
Լոռի	38.7	3.4	38.6	2.6	36.4	3.0	36.2	2.8
Շիրակ	46.0	5.5	45.9	4.0	44.2	3.8	45.3	3.9
Տավուշ	27.5	1.9	27.7	2.5	30.6	2.7	35.3	2.0
ՀՀ միջին	32.4	2.8	32.0	2.7	30.0	2.3	29.8	2.0

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016թ.,
http://armstat.am/file/article/poverty_2016a_2.pdf

Սոցիալական պաշտպանություն և աջակցություն. 2015թ. «Սեզոնային զբաղվածության խթանման միջոցով գյուղացիական տնտեսությանն աջակցության տրամադրման» ծրագրով մարզի թվով 280 ընտանիքներին տրամադրված ֆինանսական աջակցության չափը կազմել է 42.2մլն. դրամ: 2016թ. «Սեզոնային զբաղվածության խթանման միջոցով գյուղացիական տնտեսությանն աջակցության տրամադրման» 554 ընտանիքների տրամադրված ֆինանսական աջակցության չափը կազմել է 79.8 մլն.դրամ:

Աղյուսակ 18. Ընտանեկան և սոցիալական նպաստ ստացող ընտանիքներ

Ընտանեկան և սոցիալական նպաստ ստացող ընտանիքների քանակը						Եռամսյակային հրատապ օգնություն ստացող ընտանիքների քանակը				
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2012	2013	2014	2015
ՀՀ	83997	100879	103130	105176	106371	12361	10533	9666	9859	10512
ԼՈՐԻ	15933	19018	19471	19869	20319	1891	1815	1811	1760	2045
Շիրակ	12696	15091	15150	15409	15258	1965	1588	1504	1445	1406
Տավուշ	3940	4899	5060	5106	5266	568	533	499	514	516

Աղբյուրը՝ Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական վիճակը 2015 թվականին
http://armstat.am/file/article/soc_15_12.pdf եւ http://armstat.am/file/article/soc_15_13.pdf

2015թ մարզի 45384 թոշակառուներից 16907 արական սեռի (37.2%), 28477-ը իգական սեռի (62.8%) թոշակառուներ են: Մարզերից ամենաշատ կենսաթոշակառուներ բնակվում են Լոռու մարզում, որը կազմել է ՀՀ-ի կենսաթոշակառուների 10.0 %-ը /2011թ./ և 9.7 %-ը /2015թ./:

Մարզերից ամենաշատ հաշմանդամներ բնակվում են Լոռու մարզում 2015թ այն կազմել է 21242մարդ, 2011թ 18169-ի նկատմամբ, որը կազմել է ՀՀ-ի հաշմանդամների 10.3 %-ը /2011թ./ և 10.61 %-ը /2015թ./:

Աղյուսակ 19. Անվանական սպառողական ծախսերը տ/տնտեսության մեկ շնչի հաշվով, միջին ամսական, դրամ

	2011	2012	2013	2014	2015
Լոռի	27 436	32 687	34 359	36 245	38 256
Շիրակ	29 596	34 386	32 775	33 824	32 091
Տավուշ	32 022	33 648	31 713	28 247	30 374
Հանրապետական միջին	32 585	34 832	36 787	40 770	42 867

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016թ., էջ 212
(http://armstat.am/file/article/marz_2016_20.pdf)

Մշակութային մատչելիություն: Լոռու մարզում գործում է 3 թատրոն, 38 մշակույթի տուն, որից՝ 25-ը գյուղական համայնքներում, 8 թանգարան, 9 երաժշտական, 8 արվեստի, 3 գեղարվեստի եւ 1 պարարվեստի դպրոցներ:

Աղյուսակ 20. Լոռու մարզում գործող գրադարանների և թանգարանների գործունեությունը

	2013թ.	2014թ.	2015թ.
Գրադարաններ այցելուների թիվ	516200	496200	486600
Թանգարաններ այցելուների թիվ	23200	24100	29000

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական վիճակը 2015 թվականին
հղումը՝ (http://armstat.am/file/article/soc_15_25.pdf եւ <http://armstat.am/am/?nid=82&id=1834>)

Առողջապահական ծառայությունների մատչելիություն. Մարզում գործում են 31 բուժօգնություններ՝ 5-ը համայնքային ենթակայության և 26-ը մարզպետարանի ենթակայության, որից՝ 1 հիվանդանոց, 5 բժշկական կենտրոններ, 1 դիսպանսեր, 1 առողջության կենտրոն, 4 պոլիկլինիկաներ, 1 արյան փոխներարկման կայան, 18 առողջության առաջնային պահպանման կենտրոններ, 95 բուժակ-մանկաբարձական կետեր: Մեկ հիվանդի ստացիոնար բուժման միջին տևողությունը Լոռու մարզում 6.2% է հանրապետականի 7.6%-ի դիմաց: Մարզի ամբուլատոր համակարգն հիմնականում ապահովված է բժշկական (բացի որոշ նեղ մասնագիտական) և բուժքույրական կադրերով:

Լոռու մարզում 10,000 բնակչի հաշվով բժիշկների թիվը 2015թ-ին կազմել է 22.6, որը 2014թ.-ի համեմատ աճել է 0.8-ով, սակայն զիջում է հանրապետական միջին ցուցանիշին մոտ 2 անգամ, միջին բուժանձնակազմի թվաքանակը կազմել է 51.4, որը 2014-ի համեմատ նվազել է 0.3-ով, ներհիվանդանոցային (ստացիոնար) տեղերի քանակը կազմել է 21.6, որը 2014-ի համեմատ աճել է 0.3-ով:

Մարզի միջին բուժանձնակազմի, մահճակալների քանակությունները բավարարում են 10,000 բնակչի հաշվով առողջապահական ծառայությունների մատուցման համար, քանի որ 2014-2015թթ. մարզի բնակչության զգալի նվազել է:

Աղյուսակ 21. Առողջապահության հիմնական ցուցանիշները, 10000 բնակչի հաշվով

	Բժիշկների թվաքանակը, 10,000 բնակչի հաշվով		Միջին բուժանձնակազմի թվաքանակը, 10,000 բնակչի հաշվով		Հիվանդանոցային մահճակալների քանակը, 10,000 բնակչի հաշվով		Ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկների քանակը, 10,000 բնակչի հաշվով		Հաճախումների քանակը ամբուլատոր-պոլիկլինիկական հիմնարկներում, 1 շնչի հաշվով	
	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015	2014	2015
Լոռի	21.8	22.6	51.7	51.4	21.3	21.6	2.0	2.0	3.8	3.9
Շիրակ	22.1	23.4	58.0	57.4	35.6	36.1	1.3	1.3	3.4	3.5
Տավուշ	17.8	19.6	45.3	43.1	21.5	20.6	2.0	2.1	2.9	3.1
ՀՀ	42,8	43,7	60,0	58,8	41,6	41,8	1,7	1,7	3.9	4.0

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016թ., էջ 109
(http://armstat.am/file/article/marz_2016_19.pdf)

Անմխիթար շենքային պայմաններում են գործում մարզկենտրոնի ամբուլատոր հատվածի 65%-ը (սպասարկում է ազգաբնակչության 47%), Տաշիրի տարածաշրջանի հիվանդանոցային եւ ամբուլատոր ծառայություններն ամբողջությամբ, մարզի առողջապահական ընկերությունների կազմում գործող գյուղական 95 բուժակ-մանկաբարձական կետերից 47.4% (ոմանք գործում են ժամանակավոր տնակներում): Մարզում լուրջ հիմնախնդիր է մանկական եւ մեծերի անհետաձգելի շտապբուժօգնության կազմակերպումը, որի համար ռեանիմոբիլ է հրավիրվում մայրաքաղաքից եւ

մարզի 5 բժշկական կենտրոններում առկա շտապօգնության ավտոպարկը մաշված է բարոյապես և ֆիզիկապես:

3.11 Բնապահպանական խնդիրներ, էներգարդյունավետություն

Օդային ավազան: Մարզի օդային ավազանը աղտոտող խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկություններն են՝ Ալավերդու պղնձաձուլական գործարանը, Ախթալայի լեռնահարստացման կոմբինատը, Թեղուտ ՓԲԸ-ն և այլ խոշոր ու միջին արդյունաբերական ձեռնարկություններ: Ավտոտրանսպորտի շուրջ 70%-ը ներկայումս բենզինի փոխարեն աշխատում է բնական գազով, որն անհամեմատ ավելի քիչ է աղտոտում մթնոլորտը: Բնական այրվող ռեսուրսների պահպանության, ինչպես նաև մթնոլորտային օդն աղտոտումից զերծ պահելու համար անհրաժեշտ է հնարավորինս արագ և սահուն կերպով անցում կատարել դեպի վերականգնվող էներգիայի (արևային, քամու, հիդրո, երկրաջերմային) օգտագործմանը: Լոռու մարզում 1 բնակչի հաշվով մթնոլորտային տեսակարար արտանետումները 2015թ. կազմում է 206.9 կգ, որը ամենաբարձր ցուցանիշն է ՀՀ-ում, Շիրակի մարզի արտանետումները գերազանցում է 40,6 անգամ, 1 քառ. կմ հաշվով մարզի ցուցանիշը բարձր է Շիրակի մարզից 26.4 անգամ:

Աղյուսակ 22: Մթնոլորտային արտանետումների տեսակարար ցուցանիշը ՀՀ, Լոռու, Տավուշի մարզերում ըստ 2011-2015թ.

	1 բնակչի հաշվով, կգ			1 քառ. կմ-ի հաշվով, կգ		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Լոռի	183,4	191,5	206,9	11232,5	11564,2	12336,2
Շիրակ	17,5	7,3	5,1	1632,3	671,1	466,9
ՀՀ	39,6	42,6	42,9	4204,6	4510,5	4528,7

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ տվյալների հիման վրա կատարված վերլուծություն, Հայաստանի Հանրապետության մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, էջ 161: Հղումը՝ http://armstat.am/file/article/marz_14_19.pdf

Լոռու մարզում արտանետումների քանակը բարձր է հանքարդյունաբերության և մետալուրգիայի հաշվին: Մթնոլորտի աղտոտվածության կանխարգելման նպատակով մարզի տարածքում վերջին տարիներին կատարվել է շուրջ 700 հա անտառտնկման և կանաչապատման աշխատանքներ:

Ջրային ռեսուրսներ: Լոռու մարզն առանձնանում է ջրագրական խիտ ցանցով, որը պայմանավորված է տարածքի երկրաբանական և ջրաերկրաբանական կառուցվածքով, ռելիեֆի առանձնահատկություններով, մթնոլորտային առատ տեղումներով: Ջրի մանրեաբանական անալիզների հետազոտությունների տվյալները վկայում են, որ մարզի խմելու ջրի աղբյուրները ունեն բարձր որակական հատկանիշներ:

Վանաձոր քաղաքում գործում է կոյուղու մաքրման մեխանիկական – կենսաբանական կայան, որով անցնող կեղտաջրերի հոսքը կազմում է 30լ/վրկ, կատարվում է միայն մասնակի մեխանիկական մաքրում: Կեղտաջրերի մեծ մասը առանց մաքրման անմիջապես թափվում է Փամբակ գետը: Լոռու մարզում 2015թ. կոյուղի բաց թողնված կեղտաջրերի հեռացման ծավալը 2013թ.-ի համեմատ նվազել է 18%: Կեղտաջրերի մեծ մասը առանց մաքրման անմիջապես թափվում է Փամբակ գետը:

Աղյուսակ 23. Կեղտաջրերի հեռացում, մլն.մ³

	Ընդամենը	այդ թվում՝		
		աղտոտված (առանց մաքրման)	չափորոշային մաքուր	ոչ բավարար մաքրված
		2013		
Լոռի	10,0	0,9	8,9	0,2

Տավուշ	2,1	1,5	0,6	0,0
ՀՀ	937.7	65.0	798.9	73.8
2014				
Լոռի	13,2	4,7	7,0	1,5
Տավուշ	1,4	1,4	0,0	0,0
ՀՀ	846.5	106.4	611.3	128.8
2015				
Լոռի	8,2	3,5	2,4	2,3
Տավուշ	1,5	1,1	0,0	0,4
ՀՀ	810.8	132.2	559.8	118.9

Աղբյուրը՝ ԱՎԾ, ՀՀ մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով, 2016թ. էջ 165
Հղումը՝ (http://armstat.am/file/article/marz_2016_19.pdf)

Մարզի տարածքում հոսում են 1356 գետեր և գետակներ, որոնց ընդհանուր երկարությունը 3505 կմ է, նրանցից միայն 55-ը (4,1%), ունեն 10 և ավելի կմ երկարություն: Լոռու մարզի գետերի ջրերը հիմնականում օգտագործվում են էներգետիկ և ոռոգման նպատակներով:

Դեբեդ գետի խոշոր աղտոտողներից են համարվում մարզի խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկությունները:

Մարզում առկա են հետևյալ ջրագրական հուշարձանները՝

- ✓ «Թռչկան» ջրվեժ
- ✓ «Դսեղի Ծովեր» լիճ
- ✓ «Շամլուղի լճակ»

Անտառներ, բնության հատուկ պահպանվող տարածքներ, կենսաբազմազանություն:

Լոռվա մարզի բուսական աշխարհի տեսակային կազմը հարուստ է: Այստեղ հաշվվում է գրեթե 1650 բուսատեսակ: Լոռու մարզը հարուստ է անտառներով, որի կազմի մեջ մտնող 150 ծառատեսակները մեծամասամբ արժեքավոր են՝ հազվագյուտ ու էնդեմիկ:

Մարզում գործում են 3 արգելավայրեր, 1 բուսաբանական այգի և 2 դենդրոպարկ:



- Մարգահովիտի մեզոֆիլ անտառներ
- Գյուլագարակի ռելիկտային սոճու անտառներ
- Մրտավարդենու (ռելիկտային մրտավարդի կովկասյան տեսակը)
- Վանաձորի բուսաբանական այգի,
- Ստեփանավանի «Սոճուտ» դենդրոպարկ:
- Վանաձորի «Սարուխանյան Ժ. անվան» դենդրոպարկ:

ՀՀ կառավարության որոշումներով հաստատված ցանկում, Լոռու մարզից ընդգրկվել են 9 բնության հուշարձան՝ 165 հա ընդհանուր մակերեսով:

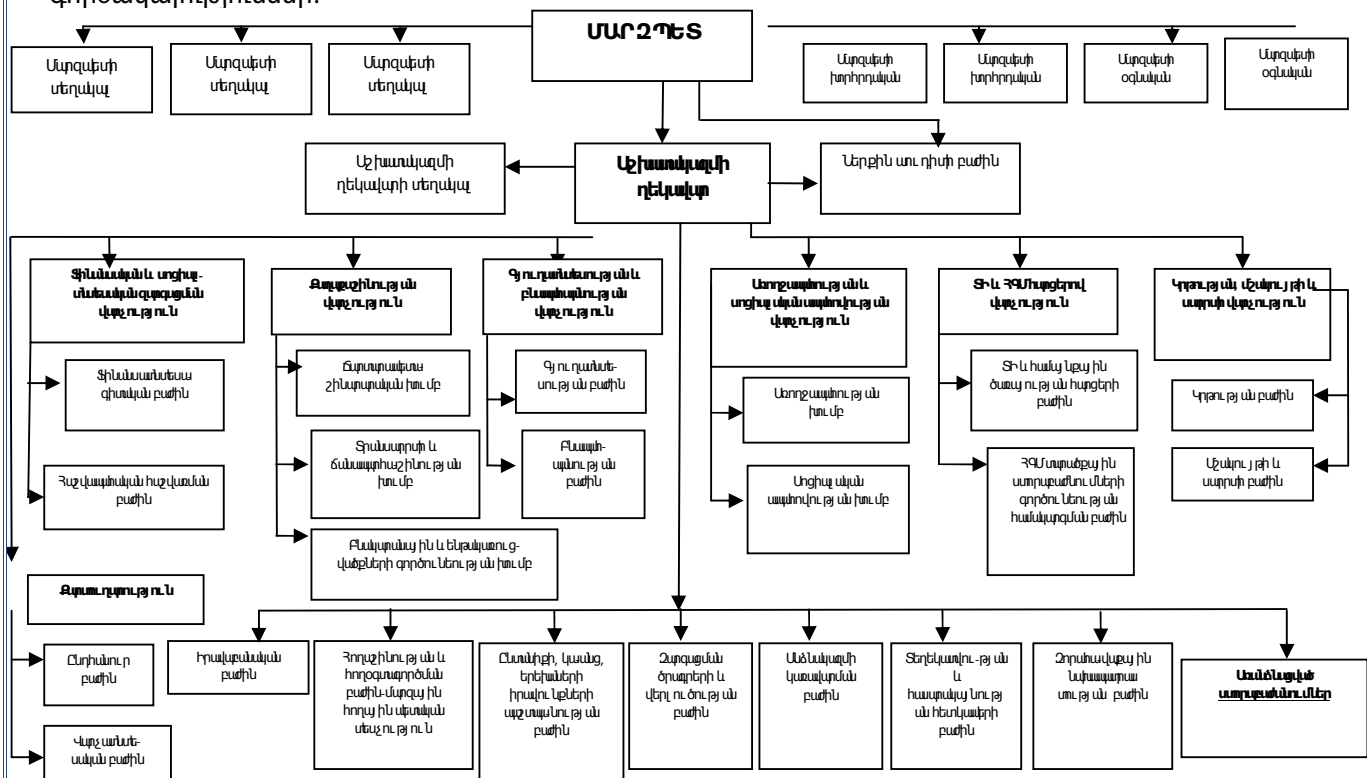
Մարզի 43 համայնքներում կազմակերպվում է աղբահանություն, մարզում առկա է 1 աղբավայր Ալավերդի համայնքում:

Մարզում առկա է հողմային և հիդրո էներգետիկայի զարգացման մեծ պոտենցյալ: Սպիտակ քաղաքն ընդգրկված է ԵՄ ֆինանսավորմամբ իրականացվող «Վերականգնվող էներգիայի և էներգիայի արդյունավետ օգտագործման հնարավորությունը Սպիտակ և Վայք քաղաքներում»

ծրագրում, որի արդյունքում քաղաքի 27 բազմաբնակարան շենքերի տանիքներին կտեղադրվեն արևային մարտկոցներ, կիրականացվի էներգախնայողության միջոցառումներ: Նախատեսվում է նմանատիպ ծրագրեր իրականացնել նաև մարզի Ստեփանավան, Ալավերդի քաղաքներում և ՄեծՊարնի համայնքում:

3.12. Մարզային եւ տեղական կարողությունների զարգացում

ՀՀ կառավարության տարածքային քաղաքականությունը մարզում իրագործում է մարզպետը, համակարգում է գործադիր մարմինների տարածքային ծառայությունների գործունեությունը՝ բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի: Մարզպետարանը կազմված է մարզպետի և մարզպետարանի աշխատակազմերից: Մարզպետարանի աշխատակազմն ունի 7 վարչություններ, 8 բաժիններ և 4 առանձնացված ստորաբաժանումներ՝ սոցիալական աջակցության տարածքային գործակալություններ:



Մարզպետարանի աշխատակազմի աշխատակիցներից 133-ը (93%) քաղծառայողներ են, աշխատակիցներից 128-ը (89,5%-ը) ունեն բարձրագույն կրթություն: 2010թ.-ից մարզպետարանում փաստաթղթաշրջանառությունն իրականացվում է էլեկտրոնային Mulberry համակարգի միջոցով: Այս համակարգով ապահովվում է մարզպետարան - համայնքապետարաններ էլեկտրոնային կապը: Դեռեւս 2001թ.-ին հանրապետությունում առաջին անգամ ԵՄ աջակցությամբ ՏԱՍԻՍ-ի ծրագրով մարզպետարանում մշակեց 'Լոռու մարզի սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագիր': Ծրագրի շրջանակներում մարզպետարանը հագեցվեց համակարգչային տեխնիկայով: Մարզի համայնքապետարանների աշխատակազմերում աշխատում են 1217 աշխատողներ, (610 համայնքային ծառայողներով, որոնցից՝ 343 (56.2%) բարձրագույն կրթությամբ): Համայնքների 107 ղեկավարներից 4-ը (3.7%) կին են, իսկ 677 ավագանիներից՝ 135 կին (20%): Մյուս մարզերի հետ համեմատ Լոռիում կանանց ներգավաճությունը տոկոսային արտահայտությամբ ամենաբարձր ցուցանիշն է: Համայնքների ղեկավարներից 60-ը (56.1%) բարձրագույն կրթությամբ, 2՝ թերի բարձրագույն, մյուսները՝ միջին մասնագիտական եւ միջնակարգ: Համայնքների ավագանիներից 224-ը (33.1%)

ունեն բարձրագույն կրթություն, 5-ը թերի բարձրագույն 158-ը (23.3%)-ը միջին մասնագիտական, մյուսները՝ միջնակարգ եւ ութամյա:

Մարզպետարանի և համայնքապետարանների աշխատակազմերի պարտադիր վերապատրաստումները դարձել են կարողությունների զարգացման շարունակական գործընթաց:

2016թ. Մարզի համայնքներում նախատեսված 6997274.0 հազ. դրամ ծախսը փաստացի կատարվել է 6324737.2 հազ. դրամով կամ 90.4%-ով, որից վարչական բյուջեի մասով նախատեսված 6205807.2 հազ. դրամ ծախսը փաստացի կատարվել է 5913899.9 հազ. դրամ կամ 95.3%-ով, ֆոնդային բյուջեով նախատեսված 910754.7 հազ. դրամի դիմաց փաստացի կատարվել է 494078.7 հազ. դրամ կամ 54.2%:

2016թ. մարզում քաղաքային և գյուղական համայնքների աշխատակազմերի պահպանման համար նախատեսված 2296738.4 հազ. դրամ ծախսը փաստացի կատարվել է 2129501.4 հազ. դրամով կամ 92.7%-ով, որից վարչական բյուջեի մասով 2129471.2 հազ. դրամ ծախսը փաստացի կատարվել է 2025886.0 հազ. դրամով կամ 95.1%-ով, ֆոնդային բյուջեով նախատեսված 167267.2 հազ. դրամի դիմաց փաստացի կատարվել է 103615.4 հազ. դրամ կամ 61.9%:

Լոռու մարզի տնտեսական զարգացման ծրագրերի կազմման, համայնքներում իրականացվող ծրագրերի գործընթացներում մեծ դերակատարություն ունեն մարզում գործող մարզային գործարար միությունները եւ հասարակական կառույցները:

ՓՄՁ պետական աջակցության ծրագրեր Լոռու մարզում 2004թ.-ից իրականացվում են ՓՄՁ ՀԱԿ-ի Լոռու մասնաճյուղի միջոցով: Մասնաճյուղի եւ ՓՄՁ զարգացման մարզային խորհրդի սերտ համագործակցված աշխատանքի արդյունքում 2015թ.-ին 2011թ.-ի նկատմամբ կրկնապատկվել եւ եռապատկվել են իրականացվող ծրագրերի քանակը եւ ծավալները: ՄԱԿ-ի արդյունաբերական հիմնադրամի կողմից որպես պիլոտային ծրագիր Լոռու եւ Շիրակի մարզերում 2013-2016թթ. իրականացվում է երիտասարդ ձեռներեցների աջակցման ծրագրեր մարզպետարանների եւ ՓՄՁ ՀԱԿ մարզային գրասենյակի անմիջական մասնակցությամբ:

Արտաքին կապեր: Մարզը համագործակցում է մի շարք երկրների տարածքային միավորների հետ, մասնավորապես՝ Ֆրանսիայի Պրովանս Ալպեր Լազուրի Ափ, Շվեդիայի Հանրապետության Ուփսալա նահանգի, Բելառուսի Հանրապետության Վիտեբսկ շրջանի, Վրաստանի Աջարիայի Ինքնավար Հանրապետության, Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության Շանսի նահանգի հետ, այլ միջազգային կառույցների հետ (Եվրոպական Ռեգիոնների միջազգային ասամբլեա, Ֆրանկոֆոնիայի Միջազգային ասոցիացիա անդամ):

3.13 ԱՅԼ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Սպորտի ոլորտ: ՀՀ Լոռու մարզում գործում են 19 մարզադպրոց, մի շարք մարզական ակումբներ, ընկերություններ, հասարակական կազմակերպություններ: Տարբեր մարզական թիմերում և խմբակներում ընդգրկված են մոտ 7000 երեխա: Լոռու մարզը թե հանրապետական և թե միջազգային ասպարեզներում միշտ աչքի է ընկել իր մարզական հաջողություններով: 2016թ Վանաձորում բացվեց ֆուտբոլի ակադեմիա, ինչը նոր խթան կհանդիսանա մարզում ֆուտբոլ մարզաձևի զարգացման գործում:

Նախատեսվում է Վանաձորի մարզադաշտի վերակառուցում /կխթանի ֆուտբոլ մարզաձևի զարգացմանը, թիմերը հնարավորություն կունենան խաղալ ՀՀ առաջին և բարձրագույն խմբի առաջնություններում/ և Վանաձորի ճոպանուղու վերակառուցում / կխթանի ձմեռային մարզաձևերի զարգացմանը, ինչպես նաև զբոսաշրջության զարգացմանը/:

Քաղաքաշինության վերականգնում մարզում: Լոռու մարզի քաղաքները հանրապետությունում կարևորվել են մեքենաշինության, քիմիական և թեթև արդյունաբերության, շինարարական իրերի արտադրության, բազմաթիվ շինարարական կազմակերպությունների առկայությամբ:

Մարզում առկա են 3-րդ կարգի վնասվածության 128 բազմաբնակարան բնակելի շենքեր: Անավարտ մնացած տարբեր աստրճանի պատրաստվածության 282 բնակելի շենքեր: Վերանորոգման ենթակա 730 բազմաբնական բնակելի ֆոնդ:

Մարզի 107 համայնքներից գլխավոր հատակագծեր ունեն 7-ը (6.5%):

2016-2025թթ. քաղաքաշինության ոլորտի զարգացման համար անհրաժեշտ է՝ 3-րդ կարգի վնասվածության 128 բազմաբնակարան բնակելի շենքերի տեխնիկական հետազննում, շենքերի կարգավիճակի որոշում, ամրացման ենթակա շենքերի ամրացում:

- Ուսումնասիրել անավարտ բնակելի շենքերի պատրաստվածության աստիճանը, որոշել դրանց ավարտման նպատակահարմարությունն և ավարտման առաջնահերթությունները կապված քաղաքաշինական միջավայրի ամբողջականացմանը:

- Ավարտման ոչ ենթակա շինությունների քանդում, ապամոնտաժում, տարածքների ազատում հետագա քաղաքաշինական գործունեություն իրականացնելու համար:

- Հաշվի առնելով նախկինում գոյություն ունեցող շինարարական ինդուստրիայի ավանդույթները, անհրաժեշտ է մոդեռնիզացնել և վերաշահագործել շինարարական իրերի, կոնստրուկցիաների և շինարարական նյութերի արտադրությունը, շինարարական ինդուստրիայի զարգացման և շինարար մասնագետներով ապահովելու համար:

- Վերանորոգման- վերակառուցման ենթակա 730 բնակելի շենքերի հետազոտություններ, տանիքների, շքամուտքերի, ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի, վերելակների վերականգնում - վերանորոգում: Արդյունքում կբարլավվի շենքերի երկարակեցությունը և բնակիչների սոցիալ-կենցաղային պայմանները:

Վերը նշված շինարարական աշխատանքների կատարումը կնպաստի շինարարական նյութերի ու կանստրուկցիաների արտադրության ծավալի, շինարարությունում աշխատատեղերի աճին:

- Մարզի ակտիվ սողանքային տարածքների և քարաթափումների ուսումնասիրություններ, քարտեզագրում, հզորությունների գնահատում, համապատասխան պաշտպանիչ և կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացում, որը կապահովի մարզի ենթակառուցվածքների և վտանգավոր տարածքների հարակից շինությունների անվտանգ շահագործման:

Մարզի սահմանամերձ գոտիներում անտառների, բուսական և կենդանական աշխարհի արդյունավետ վերականգնում, պահպանություն և վերարտադրություն: Մարզի Վրաստանի հետ ձիլիզա համայնքի սահմանամերձ անտառներին արգելոցի կարգավիճակ տալը կնպաստի տեխնածին, ինչպես նաև կլիմայի փոփոխությամբ պայմանավորված անտառային մեծածավալ հրդեհների ծավալների խիստ կրճատում, մեծ անկման անկյուն ունեցող լանջերի էռոզիոն, հեղեղային և սելավա-սողանքային երևույթների ակտիվացման նվազմանը, բուսական և կենդանական աշխարհի անցանկալի փոփոխություններ, որոշ էնդեմիկ և արժեքավոր տեսակների խստագույն վերացման վտանգ նվազեցմանը, անտառների ոչնչացման հետևանքով սևահողի լվացում և վերարտադրության խիստ նվազեցմանը:

4. ՄԱՐԶԻ ՈՒԺԵՂ ԵՎ ԹՈՒՅԼ ԿՈՂՄԵՐԻ, ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՍՊԱՌԱՆԼԻՔՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ (SWOT)

Ուժեղ կողմեր/հնարավորություններ	Թույլ կողմեր/սպառնալիքներ
1. Բնական պայմաններ, ժողովրդագրություն և քաղաքային զարգացում	
- Քաղաքային բնակչության մեծ քանակություն - Խիտ բնակեցվածությունը - Խոշոր քաղաքների առկայությունը, որպես ծառայությունների մատուցման, կրթության և առողջապահական կենտրոններ - Թումանյանի տարածաշրջանը, որպես լեռնաարդյունաբերական աճի բևեռ	- Մահացությունների բարձր մակարդակ - Արտագաղթ - Բնակչության ծերացում - Չօգտագործվող, քայքայված հետինդուստրիալ տարածքների առկայություն - Մարզի, որպես հանգստյան գոտու օգտագործման ոչ բավարար մակարդակ - Քաղաքային բնակչության նվազում
- Բնակլիմայական պայմանները, անտառների մեծ տեսակարար կշիռը - Հարուստ ջրային պաշարներ - Հարուստ հանքային պաշարներ - Մեծաքանակ հուշարձաններ ու կոթողների առկայություն, այդ թվում ընդգրկված ՅՈՒՆԵՍԿՈ-ի համաշխարհային ժառանգության ցանկում: - Գյուղատնտեսության (մասնավորապես անասնապահության) համար նպաստավոր բնակլիմայական պայմաններ - Վանաձոր քաղաքում չօգտագործվող արտադրական տարածքների առկայություն	- սեյսմիկ վտանգավորության գոտում գտնվելը - սողանքավտանգ տարածքների առկայությունը
2. Տրանսպորտ, կապ և տեղեկատվական հասարակություն	
- Բեռնաշրջանառության ծավալների ավելացում - Տրանսպորտային միջոցների և երթուղիների մատչելիությունը մարզի բնակչության 95%-ի համար - Ավտոմոբիլային և երկաթուղային տրանսպորտի առկայությունը մարզում	- Տրանսպորտային միջոցների մաշվածություն - Պատահարների քանակության կտրուկ աճ, ուղեկցվող զոհերի և վիրավորների քանակի աճով
Հանրապետական մայրուղիների խաչմերուկում գտնվելը	Ներհամայնքային և միջհամայնքային ճանապարհների մատչելիության ցածր մակարդակ
3. Հանրային ենթակառուցվածքներ	
- Լավ զարգացած ճանապարհային ցանց - Մարզի գրեթե որոշ տարածքով անցնող երկաթուղու առկայություն - Համայնքների 77.6%, կամ մարզի 97.0% բնակչության բնակվելու վայրերի գազաֆիկացում - Համայնքների զգալի մասում շուրջօրյա ջրամատակարարում	- Ճանապարհային ենթակառուցվածքների մաշվածության բարձր աստիճան, մասնավորապես Մարզային (տեղական) - Տուրիստական ենթակառուցվածքների վատ վիճակ, այդ թվում հյուրատների, հյուրանոցների, բարձրորակ սպասարկման ծառայությունների ոչ բավարար քանակություն - ջրահեռացման համակարգի բարձր մաշվածություն - Կեղտաջրերի մաքրման կայաններին չմիացված կոյուղագծերի առկայություն
4. Ներքին արտադրանք և եկամուրներ	

• Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ աճի բարձր տեմպեր • Արդյունաբերության ՀՆԱ աճի մեծ տեմպեր	• Մեկ շնչի հաշվով ՀՆԱ ցածր մակարդակ • Ընտանեկան եկամուտի ցածր մակարդակ • Ծայրահեղ աղքատների բարձր մակարդակ • Մարզի զբոսաշրջության ներուժի թերի օգտագործում
•	•
5. Զբաղվածություն	
• Տնտեսապես ակտիվ բնակչության բարձր մակարդակ հանրապետական միջինից • ՏՏ ոլորտի աճ, ՏՏ ոլորտում աշխատուժի պահանջարկ • Կրթություն ունեցող անձանց, երիտասարդ կադրերի մեծ թիվ • Արագ զարգացող թեթև արդյունաբերություն	• Տնտեսապես ակտիվ բնակչության արագ նվազում • Քաղաքային գործուղվածության բարձր մակարդակ • Ոչ գյուղատնտեսական աշխատատեղերի պակաս • Աշխատաշուկայի պապահանջներին անհամապատասխան կրթություն ունեցող երիտասարդների մեծ թիվ
• Արագ զարգացող թեթև արդյունաբերություն • Արագ զարգացող ՏՏ ոլորտ	•
6. Տարածաշրջանային տնտեսության կառուցվածք, հիմնական ոլորտներ	
• Անասնապահության և նրա արտադրաքի վերամշակող ճյուղի աճ • Հանքարդյունաբերության աճ	• Գյուղատնտեսության ենթակառուցվածքների (մեքենատրանսպորտային պարկ, նշանակության հողերի մասնատվածությունը, մեքենայացման ցածր մակարդակը, • Գյուղմթերքների վերամշակման ձեռնարկությունների ոչ բավարար քանակություն • Գյուղատնտեսական արտադրանքի բարձր ինքնարժեք
• Հանքարդյունաբերության համար առկա բարենպաստ պայմաններ • Բերրի հողերի մեծ տեսակարար կշիռ • Տուրիզմի զարգացման մեծ հնարավորություն	
7. Կրթություն, հեռագոյություն, մարդկային կապիտալ	
• Կրթության մատչելիություն • Նախակրթարանների առկայություն • Գրագետ երիտասարդություն	• Կրթության և շուկայի անհամապատասխանություն • Կրթություն ստացած երիտասարդների գործնական հմտությունների և կարողությունների ցածր մակարդակ
• Երիտասարդ կադրերի ինքնիրացման հաստատությունների ստեղծում (ստեղծարար, ինովացիոն, ռեսուրս, ՏՏ կենտրոններ) ժամանակակից կրթության պահանջներին համապատասխան	• Մրցունակ կրթությամբ կադրերի արտագաղթ
8. Սոցիալական ներառում	
• Բնակարանային ապահովվածության բարձր մակարդակ • Բնակարանների գազիֆիկացման բարձր մակարդակ • Առողջապահական հաստատությունների	• Գյուղական ամբուլատորիաների ոչ բավարար պայմաններ

հասանելիություն, մատչելիություն	
Պատմամշակութային կոթողների, տեսարժան վայրերի և թանգարանների առկայություն	
9. Բնապահպանական հարցեր, էներգետիկ արդյունավետություն, կլիմայի փոփոխություն	
- Առանձին համայնքների կանաչապատման և ծառատունկի կազմակերպում - Անտառների վերականգնման աշխատանքներ	- Կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման ոչ բավարար մակարդակ - Կոյուղու կեղտաջրերի մաքրման կայանների բացակայություն առկա կայանի միայն մեխանիկական մաքրման իրականացում - Անտառահատումներ, պայմանավորված հանքարդյունաբերության աշխատանքներով և ջեռուցման նպատակներով - Օդային ավազանի աղտոտված լինելը - Բնակլիմայական աղետներ
- Ջրային մեծ պաշարների առկայություն - Հարուստ հանքային պաշարներ - Վերականգնվող էներգետիկայի աղբյուրների, մասնավորապես քամու և հիդրո էներգետիկ հարուստ պաշարներ	
10. Տարածաշրջանային և տեղական զարգացման կարողություններ	
- Պետական և տեղական կառավարման համակարգի առկայություն - Հասարակական կազմակերպությունների, գործարարների, ՓՄՁ-ների, ՀԼՄ-ների, ներկայացվածություն հասարակական կյանքում	- Մարզի համայնքների կարողությունների խիստ տարբերություն - Արտաքին կապերի ոչ հավասար բաշխվածություն համայնքներում
- Մարզային և տեղական ինքնակառավարման մարմինների կարողությունների զարգացմանն ուղղված ծրագրեր - Աշխատողների վերապատրաստումներ արդի պահանջներին համապատասխան - ՔՀԿ-ների, գործարար միությունների հետ համագործակցությունն ապահովող ծրագրեր, բարեփոխումների գործընթացներով ընթացիկ կամ պլանավորված համայնքային կարողությունների զարգացում	- Որոշ համայնքային մակարդակներում կարողությունների թերի զարգացում - Փոքր համայնքների ֆինանսական հնարավորություններ
11. Հատուկ զարգացման կարիք ունեցող տարածքներ	
- Հարուստ սպորտային ավանդույթներ - Մարզադպրոցների լայն ցանց - Հյուրանոցային տնտեսություններում ներդրումների իրականացում	Զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների անհամաչափ զարգացվածությունը
- Մարզում UNESCO կողմի ճանաչված հուշակոթողների առկայություն - Էկո, ագրո, էթնիկ տուրիզմի զարգացմանն ուղղված ծրագրեր	

5. ՏԵՍԼԱԿԱՆ, ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

5.1. Տեսլական

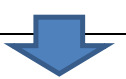
2025թ. Լոռու մարզը կունենա բազմաճյուղ, զարգացած արդյունաբերություն, արդիականացված գյուղատնտեսություն, ՏՏ ոլորտ և զարգացած զբոսաշրջություն:

5.2. Ռազմավարական նպատակներ և հիմնական գերակայություններ

ՀՀ Լոռու մարզի ռազմավարական նպատակները, 2017-2025թթ. զարգացման ռազմավարությունը հիմնված է մարզի իրավիճակի գնահատման, ամենամեծ ուժեղ և թույլ կողմերի, հնարավորությունների և սպառնալիքների վրա, ինչպես ներկայացված է փաստաթղթի վերլուծական մասում:

Ռազմավարական ուղղությունների տրամաբանությունն ապահովված է՝ համատեղելով ընդհանուր նպատակները (հորիզոնական) և գերակա թեմաները/ոլորտները (ուղղահայաց), և դրանք կապված են ազգային ռազմավարական փաստաթղթերին, ինչպես ներկայացված է ստորև:

Աղյուսակ 25: ՀՀ Լոռու մարզի ռազմավարական նպատակներ և գերակայություններ.

ՄԶՌ ռազմավարական նպատակներ	Հայաստանի տարածքային զարգացման ռազմավարություն 2016-2025
 Մինչև 2025թ. մարզի տնտեսական աճի ապահովում՝ տնտեսության վարման ինտենսիվ մեթոդների կիրառում, աշխատատեղերի ստեղծում, աղքատության կրճատում՝ մինչև 10%: – 2025թ.-ի դրությամբ մարզի 1 շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի ցուցանիշը 63% հասցնել 72%-ի, – 2025թ.-ի դրությամբ ակտիվ ձեռնարկությունների թվի ավելացում ոչ պակաս 12%-ով, – 2025թ.-ի դրությամբ նորագույն տեխնոլոգիաների ոլորտի մասնագետների թվի աճ 20% – ոչ գյուղատնտեսական ֆորմալ զբաղվածների թվի ավելացում մինչև 10 %-ով,	 Մարզի մրցունակության բարձրացում՝ հիմք ընդունելով վերջինիս ներքին պոտենցիալը, թույլ տալով առավել ընդարձակ ինտեգրումը ազգային ու միջազգային տնտեսությունների հետ – 2025թ.-ի դրությամբ մարզի 1 շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի ցուցանիշը հասցնել 70%-ի, – ոչ գյուղատնտեսական ֆորմալ զբաղվածների թվի ավելացում մինչև 10 %-ով, – 2025թ.-ի դրությամբ նոր ձեռնարկությունների թվի ավելացում մինչև 10%-ով, – 2025թ.-ի դրությամբ նորագույն տեխնոլոգիաների ոլորտի մասնագետների ներգրավում տնտեսության բոլոր ճյուղերի 100-120 ձեռնարկություններում:
Մինչև 2025թ. մարզի երեք տարածաշրջանների համաչափ զարգացման ապահովում՝ շեշտը	Տարածքներում համաչափության բարձր մակարդակի ապահովում՝ հատուկ

դնելով սահմանամերձ և թույլ զարգացած բնակավայրերի վրա: - գործազրկության մակարդակը 15.7%-ից իջեցնել մինչև 8.8%-ի, - աղքատության մակարդակը՝ 36.2%-ից հասցնել ոչ ավել քան 26%-ի:		ուշադրություն դարձնելով ամենաթույլ զարգացած տարածքների ու սահմանամերձ համայնքների, ինչպես նաև ռեսուրսների կայուն օգտագործման վրա: 2025թ.-ի դրությամբ թույլ զարգացած տարածքների գործազրկության մակարդակը նվազեցնել 5%-ով ավելի 2025թ.-ի դրությամբ բարելավել սահմանամերձ համայնքների ենթակառուցվածքները 20%ով
Մինչ 2025թ. Լոռու մարզում կբարելավվի տարածքային և տեղական զարգացման կառավարման կարողությունները և համակարգերը՝ - մինչ 2025 թ. բոլոր համայնքները կունենան նոր տեղական զարգացման պլաններ, - մինչ 2025 թվականը մարզային վարչակազմերի բարձրագույն կրթությամբ աշխատակիցների թիվը կհասնի 95%-ի, - մինչ 2025 թ մարզային և համայնքային աշխատողների 80%-ը կստանա վերապատրաստման ծրագրեր նվիրված մարզային/տեղական զարգացմանը,		Տարածքային զարգացման քաղաքականության ու գործելակերպերի բարելավում զարգացման պլանավորման ու իրականացման գործընթացներում՝ տարածքային ու տեղական դերակատարների առավել ակտիվ մասնակցության ապահովման միջոցով: Մինչև 2025թ.-ը մարզային և տեղական մասնագետների, մարզային ռազմավարության իրականացման սուբյեկտների շարունակական մասնագիտական վերապատրաստումների իրականացում՝ յուրաքանչյուր տարի մասնակիցների թվի 80%-ի վերապատրաստում:
1. Արտահանմանը միտված արդյունաբերության զարգացում, մասնավորապես՝ հանքային արդյունաբերության, թեթև արդյունաբերության, սննդի արդյունաբերություն և SS ոլորտի	2. Ինտենսիվ գյուղատնտեսության զարգացում	3. Մշակութային, գյուղական տուրիզմի զարգացում, ներառյալ ձմեռային տուրիզմի և էկոտուրիզմի զարգացում
 ՄՀՌ հիմնական գերակայություններ		
Արդյունաբերության և արտահանման խթանում, զբոսաշրջություն և S<S ոլորտ, գյուղատնտեսության ու գյուղական տարածքների արդիականացում, սննդի արդյունաբերություն և ՓՄՁ-ների ստեղծում:		
		

5.3. Ռազմավարական նպատակների և գերակա խնդիրների հիմնավորում

Նպատակ 1. Առաջիկա տարիներին արդյունաբերության դինամիկ աճի ապահովումը կբերի նաև մարզի 1 շնչի հաշվով համախառն ներքին արդյունքի զգալի աճի: Կստղծվեն տեխնոլոգիական աշխատատեղեր, որը կբերի աղքատության նվազման, միգրացիայի կրճատման: Այն կլինի համահունչ Հայաստանի 2014-2025թթ. զարգացման ռազմավարությանը՝ արտահանման արդյունաբերության մասով: Մինչև 2025թ. փոքր և միջին բիզնեսի ձեռնարկությունների թվի ավելացման արդյունքում դրանց արտադրանքի տեսակարար կշիռը մարզի արդյունաբերական արտադրանքի ընդհանուր ծավալում 24%-ից կբարձրանա մինչև 30%-ի, դա կբերի նաև ակտիվ ձեռնարկությունների թվի ավելացման՝ արդյունաբերությունում, շինարարությունում, տրանսպորտում, առևտրում և սպասարկման ոլորտում:

Նպատակ 2. Ֆինանսական միջոցների նպատակային ուղղորդումը մարզի համայնքների կարողությունների համաչափ զարգացմանը կնպաստի ոչ միայն համախառն ներքին արդյունքի ավելացմանը, այլ որոշակիորեն կբարելավվի տնտեսական և սոցիալական ծանր վիճակում գտնվող համայնքների բնակչության վիճակը, ենթակառուցվածքը, մշակութային կյանքը, քաղաքային համայնքներում կնվազի գործազրկությունը:

Նպատակ 3. Մարզի համայնքների կառուցվածքային բարեփոխումները և խոշորացումը հնարավորություն կտա զգալիորեն բարձրացնել համայնքների աշխատակազմերի և ղեկավար կազմի կրթական մակարդակը, ավելի մեծ նպատակներ և խնդիրներ դնել նրանց առջև՝ համայնքային խնդիրների լուծման, համայնքների սոցիալ-կենցաղային հարցերի բարելավման, ծառայությունների ծավալների ավելացման ուղղությամբ:

Գերակայություն 1-ը հնարավորություն կտա մարզի արդյունաբերական արտադրանքում մեծ տեսակարար կշիռ (45.7%) ունեցող հանքարդյունաբերությունը բարձրացնել նոր մակարդակի՝ ավելացնելով արտադրանքի ծավալները և բնապահպանական միջոցառումները: Հագուստի և կոշիկի արտադրանքի ծավալների զգալի մեծացումը կբերի 1000-ից ավելի նոր աշխատատեղերի բացման: Կընդլայնվեն պահածոյագործությունը, պանրագործությունը և կաթնամթերքի արտադրությունը: Հանքային, թեթև և սննդի արդյունաբերությունների հետագա զարգացումը հնարավորություն կտա զգալիորեն ավելացնել դրանց արտադրանքի արտահանման ծավալները ԵՄ և ԵԱՀԿ շուկաներ և մարզը մեկ շնչի հաշվով կշարունակի գերազանցել արտահանման միջին հանրապետական ցուցանիշը շուրջ 30%-ով: Ժամանակակից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացումը հնարավորություն կտա ավելի շատ երիտասարդների ապահովել բարձր վարձատրվող աշխատանքով, իսկ Լոռին՝ դարձնել Սմարթ մարզ:

Գերակայություն 2-ի կնպաստի մարզի գյուղատնտեսության արդիականացմանը, առաջավոր տեխնոլոգիաների և բարձր արտադրողական ժամանակակից մեքենա-սարքավորումների կիրառմանը, բանջարաբուստանային կուլտուրաների ցանքատարածության, ջերմոցային տնտեսությունների և գյուղմթերքների պահպանման ժամանակակից սառնարանային տնտեսությունների քանակի ավելացմանը: Արդյունքում արդյունավետ կօգտագործվեն մարզի գյուղատնտեսական նշանակության հողերը, կզարգանա ինտենսիվ այգեգործությունը Թումանյանի տարածաշրջանում:

Գերակայություն 3-ը շնորհիվ մարզում առաջիկա ութ տարիներին կզարգանա մշակութային, գյուղական, ձմեռային և էկոտուրիզմը, կմեծացվի հյուրանոցային տնտեսությունների հնարավորությունները և սպասարկման որակը, կբարելավվեն մարզային և եկեղեցիներին մոտեցող

ճանապարհները: Մարզի մշակութային արժեքները (եկեղեցական համալիրներ, տուն-թանգարաններ) կդառնան ոչ միայն ներքին զբոսաշրջության, այլ նաև արտասահմանյան զբոսաշրջիկների այցելության կենտրոններ: Տուրիզմը նաև հնարավորություն կտա մարզում զարգացնել այլ ոլորտներ՝ հուշանվերների, տնայնագործական արտադրանքի, գյուղմթերքների արտադրության և այլն:

6. ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Աղյուսակ 26: Լոռու մարզի գերակայությունները

Թեմա	Գերակայություն	Հիմնական շահառուներ	Կապը՝ պետական ռազմավարություններին և խոշոր ծրագրերին
Բնական պայմաններ	1. Մարզի վերականգնվող էներգետիկայի ներուժի օգտագործում, մասնավորապես Դեբեդ գետի և նրա վտակների ջրային ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործում և փոքր ՀԷԿ-երի կառուցում	ՀՀ բնակչություն	
	2. Մարզի վարելահողերի օգտագործման արդյունավետության բարձրացում	Մարզի գյուղական բնակավայրերի բնակչություն	
Դեմոգրաֆիա			
Քաղաքային զարգացում	3. Վանաձոր քաղաքի զարգացում իբրև աճի կենտրոն, զարգացնելով թեթև արդյունաբերությունը, ՏՏ ոլորտը և ձմեռային տուրիզմը քաղաքում	Վանաձորի բնակչություն 82.2 հազ. մարդ	
	4. Ալավերդի և Ախթալա համայնքները որպես աճի կենտրոն, զարգացնելով արդյունաբերությունը և մշակութային տուրիզմը	Ալավերդի և Ախթալա համայնքների բնակչությունը	
Տրանսպորտ, հաղորդակցում և տեղեկատվական հասարակություն	5. Հասարակական տրանսպորտի աշխատանքների բարելավում	Մարզի բնակչություն, զբոսաշրջիկներ	

Հանրային ենթակառուցվածքներ	6. Քաղաքային համայնքների աղբահանության կարգավորում	Մարզի բնակչության 45.2%-ը	
	7. Ճանապարհների որակի բարելավում	Մարզի բնակչություն, գրոսաշրջիկներ	
Ներքին արտադրանք և եկամուտներ			
Զբաղվածություն	8. Նոր աշխատատեղերի բացման միջոցով երիտասարդության շրջանում գործազրկության նվազեցում (գերակայություն)	Մազի բնակչություն	
Մարզային տնտեսության կառուցվածք, հիմնական ոլորտներ	9. Արտահանմանը միտված արդյունաբերական ճյուղերի՝ հանքարդյունաբերության, թեթև և սննդի արդյունաբերության զարգացում, SS ոլորտի զարգացում (գերակայություն)	Մազի բնակչություն	
	10. Ինտենսիվ գյուղատնտեսության զարգացում	Մարզի գյուղաբնակ բնակչություն	
	11. Մշակութային, գյուղական, այլընտրանքային տուրիզմի և էկոտուրիզմի զարգացում		
Կրթություն, հետազոտություն, մարդկային կապիտալ	12. Մարզի կրթական համակարգի կողմից որակյալ կրթության ապահովում, որը համապատասխանում է շուկայի պահանջներին		
Սոցիալական ներառում	13. Որակով առողջապահության հասանելիության ապահովում	Մարզի բնակչություն	
Բնապահպանական հարցեր, էներգետիկ արդյունավետություն,	14. Կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարման բարելավում	Մարզի բնակչություն	

կլիմայի փոփոխության հարմարվողականություն	15. Բնապահպանական խնդիրների լուծում՝ պոչամբարներ, օդային և ջրային ավազանների աղտոտում		
Մարզային և տեղական զարգացման կարողություններ	16. Համայնքների խոշորացման միջոցով համայնքային կարողությունների զարգացում		
	17. Համայնքներում, այդ թվում՝ հեռավոր, ավելի կրթված աշխատակազմերի ձևավորում		
Այլ հարցեր	18. Սպորտի մասսայականացում երիտասարդության շրջանում – ունենք քաղաքաշինական խնդիրներ		

7. ՈԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐ

Աղյուսակ 27. Լոռու մարզում ընթացքի մեջ գտնվող ռազմավարական ծրագրեր

Հ / Հ	Ծրագրի անունը, թեմա	Կարճ նկարագիր	Արժեքը	Իրականացնող մարմին	Ժամանակահատված	Համապատասխան գերակայություն
1.	Մ6 Վանաձոր-Ալավերդի-Վրաստանի սահման միջպետական նշանակության ճանապարհի հիմնանորոգում	կմ 0 ÷ 90+191 անվտանգության ապահովում, թողունակության մեծացում	32.6 մլրդ դրամ	ՀՀ Տրանսպորտի, կապի և ՏՏ նախարարություն	08.2016թ.-2020թ.	7
2.	«Վանաձորի բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ-ի շենքի կառուցում	190 մահճակալ/տեղով շենքի կառուցում	4.485.5 մլն. դրամ	ՀՀ ԿԱ քաղաքաշինության պետական կոմիտե	2014թ.-2017թ.	13

3.	Սմարթ կենտրոնի կառուցում	Գյուղական կյանքի բարելավում, կրթական հնարավորությունների ընդլայնում, ՏՏ-ի օգտագործում տարբեր բնագավառներում	5 մլն. ԱՄՆ դոլար	Հայաստանի մանուկների հիմնադրամ	2015-2017թթ.	3,9,12
4.	Վանաձորի տեխնոլոգիական կենտրոնի զարգացում	Մարզի ՏՏ ոլորտի դարբնոց		«Հայաստանի ձեռնարկությունների ինկուբատոր» հիմնադրամ	2016-2020թթ.	9
5.	Վանաձորի համայնքային ենթակառուցվածքների ծրագիր-փուլ 3	8-րդ ճնշումային գոտու և համայնքի ջրամատակարարման օղակաձև համակարգի շինարարություն	3.3 մլն. եվրո	«Վեոլիա ջուր» ՓԲԸ «Արևմուտք» տարածաշրջանի «Լոռի» տեղամաս	09.2017թ.-2019թ.	3
6.	«Կոշտ թափոնների կառավարման համակարգ, Վանաձոր» ծրագիր	Ժամանակակից աղբահանման և սանիտարական մաքրման մեքենաներ ու սարքավորումներ, եվրոպական չափանիշներին համապատասխան տեսակավորող աղբահավաք տարողություններ	8.3 մլն. եվրո	Հայ-Գերմանական KFW զարգացման բանկ	2017-2020թթ	14
7.	«Թումանյան աշխարհ»	Տուրիզմի զարգացում,	169.0 մլն.	Լոռի տուրիզմի	2015-2020թթ.	11

	զբոսաշրջության կենտրոնի զարգացում	ձեռնարկատիրա կան գործունեության իրականացում	դրամ	զարգացման հիմնադրամ գրասենյակ , 7 համայնքներ		
8.	«Լավվար- Նոյեմբերյան» 110 կվ օդային գծերի կառուցում	Նոր օդային էլեկտրահաղորդ ման գիծը կլինի շուրջ 28կմ երկշղթա գիծ՝ ՀՀ հյուսիս- կենտրոնական մասում	4.394.4 հազ. ԱՄՆ դոլար	Պարսկական «Գամ Արաք Ինդուստրի ալ» ընկերություն	2016- 2018թթ.	1
9.	«Ստեփանավանի բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ-ի համաբուժարանի հիմնանորոգում	Շենքի ուժեղացում, արդիականացու մ	182.0 մլն. դրամ	Հայաստան ի տարածքայ ին զարգացման հիմնադրամ	2016- 2017թթ.	13
10.	S-5-26 Հաղպատի պատմական հուշարձան- Ծաղկաշատ ճանապարհի նորոգում	Երկարությունը կազմում է 7.0 կմ, թողունակության բարձրացում	600.0 մլն. դրամ ֆինանս ա- վորում չկա			11
11.	«Վանաձորի թիվ 1 պոլիկլինիկա» ՊԲԲԸ-ի շենքի հիմնանորոգում	շենքային պայմանների բարելավում, արդիականացու մ	200.0 մլն. դրամ, ֆինանս ա- վորում չկա		2017- 2018թթ.	13
13.	«ՀՀ Լոռու մարզի Վանաձորի թիվ 7 հիմնական դպրոց» ՊՈԱԿ-ի կառուցում	480 աշակերտ/տեղով շենքի կառուցում	1.050.0 մլն. դրամ	Հայաստան ի տարածքայ ին զարգացման	2017- 2018թթ.	12

				ն հիմնադրա մ		
14.	«Թեղուտ» ՓԲԸ-ի ծրագրով պտղատու այգու հիմնում	Շնող համայնքում 10 հա պտղատու այգու հիմնում	12.0 մլն. դրամ	«Թեղուտ» ՓԲԸ, Շնող համայնք	2015- 2020թթ.	10
15.	ՓՀԷԿ-երի կառուցում	տարեկան հզորությունը 9.699հազ կՎտ (արտադրանք՝ 39.8մլն կՎտ ժամ)	6.122.1մլ ն դրամ (առանց ԱԱՀ)	մասնավոր ներդրողնե ր	2013- 2018թթ.	1

8. ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ՇՐՋԱՆԱԿ

ՏՀՌ համակարգումը և իրականացումը կատարվելու է ՀՀ Լոռու մարզպետարանի կողմից՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության, այլ նախարարությունների և պետական գերատեսչությունների հետ գործողությունների համաձայնեցման միջոցով:

Գործնականում ՏՀՌ-ն փաստացի իրականացվելու և աջակցություն է ստանալու մի շարք կառույցների կողմից.

➤ Մարզային վարչակազմերի կողմից, հիմնականում՝

- ՏՀՌ ամբողջական իրականացման համակարգման միջոցով,
- Մարզի ՏՀՌ նախապատրաստման միջոցով՝ մշակում, վերանայում և փոփոխություն ըստ պահանջի,
- ՏՀՌ իրականացմանն առնչվող գործողությունների համակարգման միջոցով,
- ՏՀՌ իրականացման վերաբերյալ տարեկան հաշվետվությունների պատրաստման միջոցով,
- Բոլոր շահագրգիռ կողմերին ՏՀՌ իրականացման և մարզային զարգացմանն առնչվող այլ խնդիրների վերաբերյալ տեղեկատվության տրամադրման միջոցով,
- Տեղական կառավարական մարմիններին իրենց զարգացման ռազմավարությունների և ծրագրերի, ինչպես նաև ծրագրերի առաջարկների մշակման վերաբերյալ մասնագիտական և տեխնիկական աջակցության տրամադրման միջոցով,
- Հասարակական միավորումներին և այլ շահագրգիռ կողմերին աջակցության տրամադրման միջոցով՝ տարածքային և տեղական զարգացմանն առնչվող ծրագրերի նախապատրաստման վերաբերյալ,
- Տեղական զարգացման և ծրագրերի պլանավորմանն ուղղված միջադաշնային համագործակցության խրախուսման միջոցով,
- Մարզի զարգացման հնարավորությունների խրախուսման միջոցով:

➤ Տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից, հիմնականում՝

- Տարածքային կառավարման և սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործառույթների իրականացման միջոցով,

- Տեղական զարգացման պլանավորման և իրականացման միջոցով,
- Ենթակառուցվածքային և ոչ-ենթակառուցվածքային ծրագրերի զարգացման և իրականացման համար ներդրումային ծրագրերի միջոցով:
- **ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության կողմից՝** այլ նախարարությունների հետ համագործակցության միջոցով, հիմնականում՝
 - Տարածքային զարգացման ամբողջական քաղաքականության մշակման միջոցով,
 - Պետության տարածքային և սոցիալ-տնտեսական զարգացման քաղաքականությունների հետ համահունչ ՏՀՌ-ի իրականացման վերաբերյալ պատկերացում տրամադրելու միջոցով,
 - Տարածքային զարգացման խթանման համար միջոցառումների իրականացման միջոցով:

Ի հավելումն, ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարությունն իրականացնում է հետևյալ գործառնությունները.

- Տարածքային զարգացման համար կազմակերպում և համակարգում է ազգային ռազմավարական պլանավորման փաստաթղթերը,
- ՏՀ պլանավորման փաստաթղթերի համար ապահովում է համապատասխան մեթոդաբանություն,
- Պատրաստում և ներկայացնում է ՀՀ կառավարությանը տարածքային զարգացման ռազմավարական և գործառնական փաստաթղթերի իրականացման վերաբերյալ զեկույցները,
- Կազմակերպում և համակարգում է ՏՀՌ-ների մոնիտորինգի և գնահատման համար անհրաժեշտ գործողությունները:
- **Դոնորների և միջազգային ֆինանսական կառույցների կողմից,** հիմնականում ՏՀՌ-ի իրականացման գործընթացին ֆինանսական և տեխնիկական աջակցություն տրամադրելու միջոցով:
- **Հասարակական կազմակերպությունների կողմից,** հիմնականում ՏՀՌ մշակման և իրականացման գործընթացին ակտիվ մասնակցության, տարածքային և տեղական ծրագրերի առաջարկման և իրականացման, կենսամակարդակի բարելավման և աղքատության մակարդակի նվազեցմանն ուղղված միջոցառումների առաջարկման և այլնի միջոցով:
- **Մասնավոր հատվածի դերակատարների կողմից,** հիմնականում ՏՀՌ մշակման և իրականացման գործընթացին ակտիվ մասնակցության, իրենց սեփական ներդրումային և ընդլայնման ծրագրերի պլանավորման և իրականացման միջոցով, ինչպես նաև մրցունակության բարձրացմանն ուղղված միջոցառումների առաջարկման, և տարածաշրջանների նորարարական կարողությունների բարձրացման և օգտագործման միջոցով:

Վերոնշյալ շահագրգիռ կողմերից որոշները ուղղակի գործառնություն կիրականացնեն ՏՀՌ առնչությամբ, որոշների դերը կլինի անուղղակի, այն է՝ հիմնականում կկատարեն իրենց սեփական առաջադրանքները մարզում: ՏՀՌ հաջողության բանալին լինելու է այս բոլոր դերակատարների միջև ամուր համագործակցության և լավ հաղորդակցության ապահովումը:

ՏՀՌ արդյունքները հիմնականում առնչվում են որոշակի փոքր ծառայությունների գնմանը (օրինակ՝ գնահատում), ինչպես նաև ներքին մոնիտորինգին, հաշվետվությանը և գնահատմանը, որոնք կարող են իրականացվել ՀՀ Լոռու մարզպետարանի և ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության միջոցով:

9. ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

Տարածքային զարգացման ռազմավարության իրականացումը մոնիտորինգի կենթարկվի, կվերանայվի և կգնահատվի համաձայն հետևյալ սկզբունքների՝

1. Պարբերական մոնիտորինգ և առաջընթացի գնահատում՝ տարածքային զարգացման ռազմավարության նպատակներին և գերակայություններին հասնելու ուղղությամբ:

ՄՀՌ-ն մոնիտորինգի կենթարկվի ՀՀ Լոռու մարզպետարանի կողմից՝ առաջընթացի և ՄՀՌ նպատակներին հասնելու առումով:

Ստորև թվարկված կատարողական ցուցիչները չափում են ՄՀՌ նպատակներին հասնելը. 2025թ.-ի դրությամբ՝

- ✓ մարզի 1 շնչի հաշվով ՀՆԱ-ի ցուցանիշը հասցնել 72%-ի հանրապետական միջինի նկատմամբ,
- ✓ ոչ գյուղատնտեսական ֆորմալ զբաղվածների թիվը ավելացնել ոչ պակաս 10%-ով,
- ✓ ակտիվ ձեռնարկությունների թվի ավելացում ոչ պակաս 12%-ով,
- ✓ գործազրկության մակարդակը 15.7%-ից իջեցնել մինչև 8.8%-ի,
- ✓ աղքատության մակարդակը՝ 36.2%-ից հասցնել ոչ ավել քան 26%-ի,
- ✓ նորագույն տեխնոլոգիաների ոլորտի մասնագետների թվի աճ 20%
- ✓ բոլոր համայնքները կունենան նոր տեղական զարգացման պլաններ
- ✓ մարզային վարչակազմերի բարձրագույն կրթությամբ աշխատակիցների թիվը կհասնի 95%-ի
- ✓ մարզային և համայնքային աշխատողների 80%-ը կստանա վերապատրաստման ծրագրեր նվիրված մարզային/տեղական զարգացմանը

Այս ցուցիչները տարեկան կհաղորդվեն և կգնահատվեն ՀՀ Լոռու մարզպետարանի կողմից, և արդյունքները կներկայացվեն ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարություն՝ ՄՀՌ առաջընթացի զեկույցում:

ՄՀՌ-ն մոնիտորինգի կենթարկվի մարզպետարանի կողմից՝ առաջընթացի և ՄՀՌ նպատակներին հասնելու առումով: Կատարողական ցուցիչների ցանկը (դրանք չափում են ռազմավարական նպատակներին հասնելը) պետք է մշակվի և ընդգրկվի տեքստում: Այս ցուցիչները պետք է գնահատվեն տարեկան առումով՝ մարզպետարանի կողմից, և արդյունքները ներկայացվեն ՀՀ տարածքային կառավարման նախարարություն՝ ՄՀՌ-ների առաջընթացի զեկույցում:

ՄՀՌ մոնիտորինգը կհամալրվի մանրամասն մոնիտորինգի համակարգով՝ առաջիկա 2018-2020 թվականների տարածքային զարգացման գործողությունների ծրագրում, և հետագա ՏՀԳԾ հրատարակություններում:

2. Ռիսկեր, ռիսկերի մոնիտորինգ և նվազեցում

Հետևյալ ռիսկերն են հայտնաբերվել ՄՀՌ-ների համար, որոնք արդեն իսկ ինտեգրված են փաստաթղթում, և կկիրառվեն ՄՀՌ գործընթացի իրականացման ժամանակ:

Աղյուսակ 28. Ռիսկեր, ռիսկերի մոնիթորինգ և նվազեցում

Ռիսկեր	Ռիսկերի նվազեցում
Համապատասխան մարդկային ռեսուրսների բացակայություն: Փորձառու և որակյալ աշխատակիցների բացակայություն՝ հատկապես համայնքային մակարդակով, որպես պոտենցիալ ռիսկեր, տեղական մակարդակում հաջող իրականացման համար: Տեղական ինքնակառավարման մարմինները հաճախ չունեն ռեսուրսներ և ունակություն վերցնելու նախաձեռնությունը ծրագրի, որը հետաքրքրություն ունի շահագրգիռ կողմերի և այլ տեղական	Ընթացիկ վերապատրաստում և կարողությունների բարելավման պլանավորում՝ կոորդինացման և մարզպետարանի հմտությունների բարելավման համար, ինչպես նաև իրականացման հմտություններ՝ տարածքային և տեղական մակարդակներում:

ինքնակառավարման մարմինների ոլորտներում: Մարզպետարանի համակարգման ոչ բավարար կարողությունները կարող են լրացուցիչ խոչընդոտ հանդիսանալ գործընթացի համար:	
Առանցքային հարցերի ընկալման բացակայություն՝ մարզպետարանի աշխատակազմի և այլ շահագրգիռ կողմերի միջև:	Դասընթաց մարզպետարանի և ՏՀ շահագրգիռ կողմերի համար, որպեսզի ստեղծվի բանիմաց համայնք՝ ռացիոնալ որոշում կայացնելու համար:
ՄՀՌ կարգավիճակի պարզաբանման բացակայություն և/ կամ տարբեր իրականացման ընթացակարգեր և պարտականություններ:	Իրագործելի ծրագրի մշակում, որը ենթակա է քաղաքական բանավեճի: Մոնիտորինգի և հաշվետվությունների համակարգերի մշակում՝ ՄՀՌ արդյունքների հրապարակման համար:
Անբավարար մոտիվացիան շահագրգիռ կողմերի ներգրավված լինելու: Որոշ դեպքերում որոշ շահագրգիռ կողմեր կարող են բողոքել, որ ծրագրի իրականացման ժամանակացույցը ենթակա չէ քաղաքական բանավեճի, կամ թափանցիկության պակաս կա ողջ գործընթացում:	Ներգրավելով շահագրգիռ կողմերին ՄՀՌ մշակման ամենավաղ փուլում և ամբողջ իրականացման փուլում:
Անարդյունավետ մոնիտորինգ՝ հստակ սահմանված կատարողական ցուցիչների բացակայության պատճառով:	Հստակ սահմանված և չափելի կատարողական ցուցիչներ:
Տարբեր շահագրգիռ խմբերի շահերի խթանում	Ընդհանուր շահերի նույնականացում (օրինակ՝ գործազրկություն, օդի աղտոտում, միգրացիա): Դա մարզպետարանի պատասխանատվությունն է խրախուսել շահագրգիռ կողմերին մտածել ռազմավարորեն և ոչ թե սահմանափակվել իրենց մտածելակերպով, իրենց սեփական ինստիտուցիոնալ սահմաններում:
ՄՀՌ-ների դերի կարևորության ընկալումը հասարակության կողմից և ինչպես կարելի է այն կապվել իրենց առօրյա կյանքին:	Հանրային իրազեկության բարձրացում՝ դարձնելով ՄՀՌ-ն հայտնի փաստաթուղթ ընդհանուր հասարակության շրջանում, և հրապարակել հաջող տարածքային և տեղական ծրագրեր: Հրապարակայնությունը կոնկրետ ծրագրերի և նախաձեռնությունների կապված ՄՀՌ-ին կբարձրացնի իրազեկությունը և կխթանի դրական իմիջ:
ՄՀՌ-ն պետք է կարողանալ մատուցել թե մարզային և թե տեղական մակարդակով: Հաջող ՄՀՌ-ն ապահովում է ճանապարհային քարտեզ մարզի հետագա զարգացման համար, ինչպես նաև ամբողջ վայրերի / համայնքների համար:	Կառուցել բավարար ճկունություն իրականացման մեջ և թույլ տալ, որ ավելի ցածր մակարդակներում ընդունեն այնպիսի մոտեցում, որը համապատասխանում է իրենց տեղական կարիքներին:

3. ՄՀՌ-ի վերանայում

ՄՀՌ-ի մեծ միջնաժամկետ վերանայումը տեղի կունենա **2021 թվականին** (2017-2020թթ համար), և եթե պայմանները պահանջում են ռազմավարությունը կթարմացվի, կճշգրտվի և կերկարաձգվի: Այս վերանայումը կիրականացվի Լոռու մարզպետարանի կողմից՝ սերտորեն կվերահսկվի ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարության կողմից, որը կապահովի համապատասխան վերանայման մեթոդաբանություն և գործիքներ:

4. ՄՀՌ գնահատում

2026 թվականին ՄՀՌ-ն կանցնի նախնական գնահատում: Եթե միջոցները հասանելի լինեն՝ կանցնի միջնաժամկետ գնահատում 2021 թվականին, կլինի նաև ՄՀՌ վերանայում: Գնահատումը կընդգրկի առնվազն հետևյալ չափորոշիչները՝

- **Արդյունավետություն՝** արդյունավետության վերլուծության համարվում է, թե որքա՞ն հաջող է ՄՀՌ-ին հասել իր նպատակներին: Այն կարելի է գնահատել ըստ հետևյալ հարցերի՝ որքանո՞վ են նպատակները իրականացել, որո՞նք են եղել (քանակական և որակական) ազդեցությունները, որքանո՞վ են նկատված ազդեցությունները համապատասխանում նպատակներին, թե որքանո՞վ կարող են այդ փոփոխությունները/ազդեցությունները ներառվել ՄՀՌ-ում, ի՞նչ գործոններ են ազդել նկատված ձեռքբերումների վրա, որքանո՞վ են տարբեր գործոններ ազդել նկատված ձեռքբերումների վրա:

- **Արդյունավորություն՝** արդյունավորություն է համարվում օգտագործվող ռեսուրսների և փոփոխությունների առաջացած հարաբերությունը: Բնորոշ հարցեր՝ որքանո՞վ են ծախսերը արդարացված, փոփոխությունները/հետևանքները, որոնք ձեռք են բերվել, որքանո՞վ են ծախսերը համաչափ առավելությունների հասել, ի՞նչ գործոններ են ազդում որևէ կոնկրետ անհամապատասխանությունների վրա, որքանո՞վ է ՄՀՌ-ն եղել արդյունավետ ծախսերի առումով, կան արդյո՞ք էական տարբերություններ ծախսերի (կամ օգուտների) մարզերի միջև: Ո՞րն է պատճառը:

- **Համընթացություն՝** համընթացության գնահատումը ցույց է տալիս, թե որքան լավ են տարբեր գործողություններ միասին աշխատում: Կարող են օգտագործվել հետևյալ հարցերը՝ որքանո՞վ է ՄՀՌ-ն համահունչ մարզի այլ ռազմավարական նպատակներին, որքանո՞վ է ՄՀՌ-ն համահունչ ներքին առումով, որքանո՞վ է ՄՀՌ-ն համահունչ Հայաստանի զարգացման քաղաքականության հետ:

- **Համապատասխանություն՝** համապատասխանությունը ցույց է տալիս հասարակության կարիքների և խնդիրների միջև եղած հարաբերությանը, և միջամտությունների նպատակներին: Կարելի է գնահատել հետևյալ հարցերով՝ որքանո՞վ է ՄՀՌ-ն դեռ համապատասխան, որքանո՞վ են նպատակները համապատասխան ՄՀՌ-ին, որքանո՞վ են (օրիգինալ) նպատակները (դեռ) համապատասխանում մարզի կարիքներին, որքա՞ն կարևոր է ՄՀՌ-ն մարզի բնակիչների համար:

10. ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԵՎ ԱՅԼ ԱՐՔՅՈՒՐՆԵՐ

1. Ֆինանսական ռեսուրսներ

Տարածքային զարգացման ֆինանսավորման մեխանիզմը պետք է ինտեգրվի պետական բյուջեի հիմունքներով, որում տարածքային զարգացմանը համապատասխան միջոցներ կհատկացվեն և կբաշխվեն մրցակցային մեխանիզմներով: Այս քայլերը թույլ կտան առաջիկայում ապահովել նվիրատուների ու միջազգային ֆինանսական կազմակերպությունների կողմից բյուջետային աջակցությունը: Այլ ֆինանսավորման աղբյուրներ են՝ տեղական կառավարությունների ներդրումային ֆոնդերը, կենտրոնական բյուջեից տրամադրվող ֆոնդերը (այդ թվում՝ ապագա տարածքային զարգացման ֆինանսավորման մեխանիզմ, որը կստեղծվի 2017թ. և կիրականացվի սկսած 2018թ.), դոնորների և միջազգային ֆինանսական հաստատությունների միջոցներ, ոչ հասարակական կազմակերպությունների և մասնավոր հատվածի ֆինանսավորման միջոցներ:

ՄՀՌ-ի համար ֆինանսավորման ռեսուրսները կգնահատվեն 2018-2020թթ. առաջիկա տարածքային զարգացման գործառնական ծրագրի ներքո:

2. Մարդկային ռեսուրսներ

ՄՀՌ նպատակներին հասնելու համար անհրաժեշտ է կառուցել ժամանակակից և արդյունավետ հանրային կառավարում կամ ինստիտուտների համակարգ, որը միասին կտանի կայուն մարզային զարգացման: Մասնավոր սեկտորի, քաղաքացիական հասարակության և հանրային կառավարման միջև բարելավված համակարգումը, ոլորտների միջև համակարգումը և խորհրդատվությունը նախապայման է կայուն զարգացման համար:

ՀՀ Լոռու մարզպետարանն ունի՝

- ❖ 150 հասարիքներ, այդ թվում՝ մարզպետի աշխատակազմ՝ 8, քաղաքացիական ծառայության պաշտոններ՝ 133, տեխնիկական սպասարկում իրականացնող անձնակազմ՝ 9, որից՝ 128-ն ունեն բարձրագույն կրթություն (89.5%):

Մարզի համայնքապետարաններն ունեն՝

- ❖ 107 համայնքների ղեկավարներ և 610 համայնքային ծառայողներ, համայնքների ղեկավարների 56.1%-ը և համայնքային ծառայողների 56.2%-ը ունեն բարձրագույն կրթություն:

Մարզը և ՀՀ տարածքային կառավարման և զարգացման նախարարությունը շահում են ԵՄ-ի կողմից ֆինանսավորվող՝ «Աջակցություն ՏԿԶՆ-ին, աջակցություն ՏԶ գործընթացներին» ծրագրից (2013-2017), որը վերջանում է 2017 թվականի հուլիսին: Նախատեսվում է հետագա աջակցություն: Մարդկային ռեսուրսները՝ պատասխանատու ՄԶՌ-ի համակարգման, մոնիտորինգի, հաշվետվության համար, հետագայում կաջակցվեն կարողությունների զարգացման ինտենսիվ ծրագրով:

3.Տեխնիկական և կազմակերպչական հարցեր

ՄԶՌ իրականացումը չի պահանջում մեծ տեխնիկական փոփոխություններ կամ ներդրումներ, ինչպես նաև մեծ կազմակերպչական ադապտացիա: ՄԶՌ-ն կարող է իրականացվել առկա ինստիտուցիոնալ և տեխնիկական հագեցվածությամբ: